

GÖTEBORGS UNIVERSITET

MOBBNINGSSIGNALER

-

En kvalitativ studie ur ett elevperspektiv

Katarina Spjuth & Johannes Harlin

LAU690

Handledare: Rauni Karlsson

Examinator: Hans Rystedt

Rapportnummer: HT09-2611-212

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: MOBBNINGSSIGNALER – En kvalitativ studie ur ett elevperspektiv

Författare: Katarina Spjuth & Johannes Harlin

Termin och år: Termin 3, 2009

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Rauni Karlsson

Examinator: Hans Rystedt

Rapportnummer: HT09-2611-212

Denna uppsats är en kvalitativ studie med ett syfte som handlar om att synliggöra mobbningssignaler under skoltid. Uppsatsen har ett elevperspektiv och vill fördjupa lärarens kunskaper i att identifiera begynnande mobbning. Uppsatsen har ställt frågor kring hur mobbningen tar sig uttryck, var mobbningen sker, när den upptäcks och vilka mobbningssignaler man kan synliggöra och identifiera som en del i den begynnande mobbningen. Sju djupintervjuer har utförts, fördelat på 3 pojkar och 4 flickor. Intervjuguiden har varit semistrukturerad med öppenhet för följdfrågor. Resultatredovisning har identifierats och kategoriserats i områdena kön, hälsa, vuxna, geografi och utbildningsnivå. Alla informanterna har beskrivit mobbningssignaler och har kunnat placera in dessa i tid och rum. Vi har fokuserat lite extra på klassrummet och har förutsatt att mobbare och mobbad går i samma klass. Materialet har identifierat mobbningssignaler för den som mobbar, den som blir mobbad, för de övriga i klassen och allmänna signaler. Kön har delats upp i likheter och skillnader mellanpojkar och flickor. Hälsa har delats upp i fysiskt och psykiskt. Vuxna innebär alla vuxna som informanterna kommer i kontakt med under skoltid. Geografi innebär alla de platser där mobbningen äger rum enligt informanterna. Utbildningsnivå avser informanternas erfarenhet från förskolan fram till och med gymnasiet. I resultatdiskussionen har vi använt oss av Dan Olweus och Gunilla Björks forskning. Olweus har studerat mobbning utifrån ett individualistiskt synsätt och Björk representerar det perspektiv som ser mobbningen i en vidare social kontext. I klassrummet utgör blickar, skratt och suckar signaler som kan uppfattas som begynnande mobbning enligt informanterna. De som känner till om mobbningen först är klassen eller kompisar. När vuxna (lärare, skolpersonal, föräldrar) får kännedom om mobbningen har den pågått en tid, ofta lång tid. Om en lärare uppfattar en begynnande mobbningssignal kan man dra slutsatsen att mobbning pågår.

Nyckelord: begynnande mobbningssignaler, elever, lärare, klassrummet, hälsa, kön, mobbare, mobbad

Förord

Vårt examensarbete har vi till största delen arbetat med tillsammans. Vi har suttit och diskuterat och ibland hörts via telefon, för att sedan kunna fortsätta vårt skrivande. Intervjuerna har vi gjort var och en för sig och därefter analyserat dem tillsammans. Vi har successivt kommit vidare i vårt skrivarbete efter att vi har fått tydlig och snabb respons av vår handledare Rauni Karlsson. Vi vill tacka Rauni för god hjälp och även våra familjer som har visat stor förståelse och givit oss all den tid som har varit nödvändig för oss för att få detta arbete färdigt.

Göteborg 100103

Johannes Harlin och Katarina Spjuth

Innehåll

1. Inledning	5
2. Syfte	6
3. Frågeställning	6
4. Bakgrund	6
4.1 Begrepp.....	6
Kränkande behandling, mobbningssignaler och tid.....	6
Mobbning och hälsa.....	6
4.2 Forskning.....	7
Peter Paul Heineman.....	7
Dan Olweus.....	7
Gunilla Björk.....	8
Internationell forskning.....	9
4.3 Elevers rättigheter.....	9
FN och UNESCO.....	9
Skollagen.....	10
Läroplanen 1994 (Lpo94).....	10
Brottsbalken, Arbetsmiljölagstiftningen och jämställdhetslagen.....	11
5. Metod	11
5.1 Datainsamling.....	11
5.2 Urval.....	12
5.3 Genomförande.....	12
5.4 Analys.....	12
5.5 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet.....	13
5.6 Etiska reflexioner.....	14
6. Resultat	15
6.1 Kön och mobbningssignaler.....	15
Mobbare.....	15
Mobbad.....	17
De andra i klassen.....	19
Allmänna signaler.....	20
6.2 Hälsa och mobbningssignaler.....	21
6.3 Vuxna och mobbningssignaler.....	23
6.4 Mobbningens geografi och mobbningssignaler.....	25
6.5 Utbildningsnivå och mobbningssignaler.....	26
7. Resultatdiskussion	27
7.1 Kategoriseringen av mobbningssignaler.....	27
Mobbare.....	28
Mobbad.....	28
De andra i klassen.....	28
Allmänna signaler.....	28
7.2 Begynnande mobbningssignaler.....	28

8. Metoddiskussion	29
9. Slutsatser	29
Läraren.....	29
Eleven.....	30
10. Fortsatt forskning	30
Referenser	31
Bilaga A: Samtyckeskravet	34
Bilaga B: Intervjuguide	35
Bilaga C: Mobbningssignaler schematiskt	36

1. Inledning

I Lpo94 (Skolverket, 2009) står det att alla som jobbar i skolan aktivt ska motverka trakasserier och förtryck av individer eller grupper. Läraren ska uppmärksamma och i samråd med övrig personal vidta nödvändiga åtgärder för att förebygga och motverka alla former av kränkande behandling. Målet är att eleven ska känna trygghet, lära sig ta hänsyn och visa respekt i samspel med andra. Det är en lång väg kvar att gå innan målet nås. I en kartläggning av Skolverket (2002 s.10ff) kan vi se att det är 14 procent av skolbarnen som uttrycker att de känner en klump i magen när de går till skolan. En av tre elever har blivit slagna det senaste året, av dem är det några som blir det ofta. Var tionde elev utsätts för sexuella trakasserier. Skolverkets kartläggning visar också på hur vanligt det är att barn blir kränkta i våra skolor och även var dessa kränkningar äger rum. Eleverna uppger att 16 procent av kränkningarna äger rum i klassrummet. Resterande, alltså 84 procent av alla kränkningar, sker innan eller efter själva undervisningen; utomhus, i korridorerna, vid skåpen, i uppehållsrummet eller vid toaletterna. Eleverna tappar sin självkänsla och i värsta fall leder mobbning till självmord (Eriksson m.fl., 2002 s. 80). I en Brisrapport (2009) uppger man att mer än 3000 av deras kontakter handlar om rena mobbningsfrågor.

Mobbning är en fråga som all personal på en skola, i synnerhet läraren, är skyldiga att jobba med. Alla kommer någon gång att träffa elever som har drabbats och alla är skyldiga att aktivt motverka mobbning. En lärare berättar om den tuffa tillvaro som man kan ställas inför som nyexaminerad, att hinna med alla olika arbetsuppgifter som ska utföras och dessutom vara observant på det som sker i omgivningen: "Första jobbet, sensommaren 2006. En ny arbetskultur. Nya kolleger och nya elever. Alla dessa namn. Lektioner, helst planerade sådana, prov, läxor och rättningar. Alla nya intryck. Arbetslagsmöten. Någon måste ju ta hand om arbetet med att förebygga mobbning. Det fick den nyexaminerade läraren göra, det vill säga jag. Det tar inte så mycket tid, förklarade arbetslagsledaren, och ljög mig rakt upp i ansiktet. Det tar tid." (Persson, 2009 s. 26). Under vår lärarutbildning har vi fått endast en föreläsning om kränkande behandling där mobbning ingick som en liten del. För att minska många elevers dagliga lidande och skapa en stimulerande arbetsmiljö i skolan, är det viktigt att läraren kan upptäcka och hantera mobbning i ett tidigt skede. Utifrån detta ser vi det som mycket angeläget att studera mobbning med fokus på dess tidiga skeende och därmed kunna fördjupa lärarens kunskap i ämnet.

Mellan mars och november 2009 skrevs det 10 artiklar i Göteborgs Posten om mobbning och dess konsekvenser, här följer några exempel. Den 5 mars ("Föräldrar söker" 2009) söker föräldrarna förlikning efter sonens självmord. Det är föräldrarna till Måns Jenninger, pojken som tog sitt liv i april 2005 efter flera års mobbning, som vill nå en förlikning med Lerums kommun. Den 16 november ("Mobbade elever" 2009) skriver GP att mobbade elever kan få skadestånd, Göteborgs stad står till svars för tre fall i skolor. Det är Kärraskolan med 40 000 kr, Lindholmens gymnasium 79 200 kr och Herrgårdsskolan 239 000 kr. I artikeln framgår att mobbningssignaler var: utfrysning, fniss, viskningar, pikar, klädval, glåpord, trakasserier, uppbrutet skåp, kränkande lappar, nidsånger på nätet och dödshot. Om mobbningen får fäste och sprider sig i till sin värsta form leder det till men för livet. Det kan vara kroppsligt, själsligt, brutala överfall, sanslösa kränkningar, utnyttjande, hat, hämnd, mord och självmord: "Förstod man på Linas skola att man måste ta mobbning på allvar? Knappast, ingen minnesstund hölls, ingen dödsannons skrevs. Alla på skolan lade locket på, det var som om Lina aldrig funnits på skolan. Skolan hade inga redskap att hantera Linas självmord" (Pipping, 2009).

2. Syfte

Att utifrån ett elevperspektiv synliggöra mobbningssignaler under skoltid, för att fördjupa lärarens kunskap i att identifiera begynnande mobbning.

3. Frågeställningar

- Hur tar sig mobbning uttryck, enligt eleverna?
- Var sker mobbning, enligt eleverna?
- När upptäcks mobbning, enligt eleverna?
- Vilka mobbningssignaler kan man synliggöra och identifiera som en del i den begynnande mobbningen?

4. Bakgrund

4.1 Begrepp

Kränkande behandling, mobbningssignaler och tid

När det gäller kränkande behandling har vi i vårt arbete använt oss av den förståelse som Lpo 94 (Skolverket, 2009) tillskriver begreppet. Även om definitionen av kränkande behandling inte är uttömmande anser vi att den styrning som begreppet ger räcker för vårt arbete. Fokus i vårt arbete är mobbning och signaler där begreppet mobbningssignaler används av flera olika forskare, bl.a. av Björk och Olweus (Björk, 1995, s. 145, Olweus, 1991, s 54). En intressant brist är att ingen har definierat mobbningssignaler. Begreppet mobbning är det som alla fokuserar och vi uppfattar att ordet signal tas mer eller mindre för givet. I svenska akademins ordbok kan vi se att signal kommer från engelskans *signal* och förklaras med ordet tecken (SAOB, 2008). Vi tycker oss se en koppling tillbaka till uppkomsten av begreppet mobbning där man först applicerade det på djurvärlden. Denna överföring på problematiken kring mobbning har skapat en användning av begreppet som tas för givet. Vårt förslag på definition av mobbningssignaler är: handling, fysik och/eller psykisk, som sänds från en person eller grupp, medvetet eller omedvetet, vid upprepade tillfällen och som mottas på ett negativt sätt hos någon annan eller flera. All mobbningen startar, växer och avtar. Vi har valt att fokusera på starten, början, det vi kallar begynnande mobbningssignaler. Med skoltid avser vi elevens väg från hemmet till skolan, tid på skolan och sedan tillbaka till hemmet efter skoldagens slut.

Mobbning och hälsa

Redan 1946 fastställde WHO definitionen av hälsa som ”ett tillstånd av fullständigt fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande, och ej blott frånvaron av sjukdom och välbefinnande” (Göthe, 2006). Definitionerna sjukdom och välbefinnande blandades ihop, man kan vara sjuk och må bra samtidigt som man också kan vara frisk och må dåligt (Göthe, 2006). Att

mobbingen har effekter på hälsan är välbelagt. Vid mobbing föreligger det en ökad risk för psykisk ohälsa i tonåren, såsom oro/ångest, depression, psykosomatiska symptom, alkohol/drogmissbruk och ätstörningar (Kaltiala-Heino m.fl. 2000). I en nyligen publicerad rapport har man visat att det även är svårt för elever som blir vittnen till mobbing, bl.a. för att man känner skam och skuld för att man inte gjorde något eller för att man är rädd för att själv bli drabbad (Rivers m.fl. 2009, s. 211ff). Om man delar upp begreppet hälsa kan man urskilja den ekologiska ansatsen som innefattar ett tillstånd där positiv interaktion råder mellan den fysiska, psykiska och sociala omgivning. Individens samexistens med miljön är också viktig. Den behavioristiska ansatsen anser att hälsa är när människan trivs med sitt beteende. Individens beteende formas av yttre stimuli som förstärker beteendet positivt eller negativt. Den teleologiska ansatsen menar att hälsa hos individen är ett integrerat tillstånd av sundhet, friskhet och känsla av välbefinnande. Det är en process där människan ses som en samlevnad av kropp, själ och ande. Hälsa enligt den salutogena ansatsen är när individen har en känsla av sammanhang och är beroende av hur individen kan hantera omvärlden (Medin & Alexandersson, 2000, s.41). Ifrån självmordsforskning kan man hämta in förståelsen av beteende där man skiljer på synligt och dolt. Man kan där visa på samband mellan det yttre och synliga handlandet och de inre dolda processerna från det att mobbingen börjar till det att en elev tar livet av sig (Beskow, 1981, s. 28f). Händelseförloppet från mobbingens början till det drastiska självmordet kan beskrivas i termer av makt och maktlöshet. Upplevelsen av maktlöshet är nästan alltid skadlig och processen kan leda till döden. Mobbingen berövar personen friheten att välja (Allender, 1993, s. 23, 31, 100, 106).

4.2 Forskning

Peter Paul Heinemann

Den förste som använde ordet mobbing var Nobelpristagaren och etnologen Konrad Lorenz som på 1960-talet beskrev hur djur attackerade i flock (Odelberg, 1974). År 1969 introducerade svensken Peter Paul Heinemann mobbningsbegreppet i den pedagogiska debatten, han skrev om mobbing som ett beteende bland skolbarn (Heinemann, 1972). Heinemann menade att mobbing är spontant uppkommet, det kan vara fysiskt eller psykiskt, barn i grupp angriper ett enskilt barn och det kan förekomma gruppvåld (Björk, 1995 s. 20). Heinemann krävde att mobbing skulle ses som ett oacceptabelt beteende och ansåg att det skulle motarbetas på alla plan. Heinemanns texter var starten på den allmänna debatten och forskningen kring mobbing (Munthe m.fl. 1989, s. 91ff; Larsson, 2008, s.19-36). De personer i världen som tog Heinemanns rapport på allvar var psykologiprofessorerna Dan Olweus, Norge och Anatol Pikas, Sverige.

Dan Olweus

Olweus dominerade forskningen från 1970-talet och 30 år framåt och är den person som forskningen idag till stor del tar sin utgångspunkt ifrån. Olweus har utgått från ett individualpsykologiskt synsätt där han studerade aggressivitet hos pojkar (Frånberg m.fl., 2009, s 31). Genom att studera orsaken till aggressivitet menade Olweus att man kunde finna förklaringen till mobbing. Han menade att orsaken till mobbing kunde förklaras utifrån personlighetsdragen hos den som mobbar. Han menade att problembeteende utvecklas i familjer som inte fungerar socialt sett, där mamman inte har förmåga att sätta gränser och pappan använder sig av fysiska uppfostringsmetoder (Frånberg, Gill, Nordgren & Wrethander, 2009). Olweus menar att mobbing är: "När en individ upprepade gånger och över tid blir utsatt för negativa handlingar från en eller flera individer" (Björk, 1995 s. 20) och "Vi brukar inte kalla det mobbing när två, fysiskt eller psykiskt, ungefär lika starka personer grälar eller slåss. För att vi ska kalla det mobbing måste det råda en viss obalans i

styrkeförhållandet” (Olweus, 1991, s. 5). Olweus skrev i början på 1970-talet *Bullies an Whipping Boys* (Olweus, 1973) och skapade senare ett institut och en egen metod känd som Olweusprogrammet (Olweus, 2007). Programmet arbetar mot mobbning och kränkande behandling, det syftar till att minska problem orsakat av mobbning, främst genom att utveckla positiva kamratrelationer och omstrukturera skolmiljön. Olweusprogrammet är vetenskapligt utvärderat och positiva effekter har konstaterats, både i form av minskad mobbning och bättre skolklimat (referens). Programmet har en psykologisk utgångspunkt som fokuserar på individerna. Huvudmålet är att utbilda skolans personal till att bättre kunna observera och reagera på möjliga och faktiska förekomster av mobbning (Frånberg mfl, 2009, s. 137-139). Utifrån forskningserfarenheterna på aggressiva pojkar har Olweus identifierat olika mobbningssignaler för den som mobbar och den som blir mobbad. Den som mobbar kan kännas igen på en handfull mobbningssignaler: aggressivitet, positiva till våld, impulsiva, starka domineringsbehov och stark självbild. När Olweus identifierar mobbningssignaler från den som blir mobbad delar han in det i primära och sekundära signaler och signaler från hemmet. Primära Signaler är: retas på ett otrevligt sätt, kallas för olika saker, förlöjligad, degraderad, hotad, ges order, domineras, andra gör sig roliga på någon, retad, slagen, involverad i bråk, personliga tillhörigheter främtagna, sår, skador. De sekundära signalerna är ensamhet, exkluderad, inga nära vänner, vald sist, stannar nära läraren, svårt att tala i klass, osäkert intryck, ger intryck av sorg, stress, depression och minskad lust till skolarbete. Signalerna från hemmet, dvs. sådant som föräldrar kan observera, är: trasiga kläder, sår, konstiga förklaringar, sover oroligt, minskat intresse i allmänhet och förändrad sinnesstämningen. Kännetecknen från hemmet är oroliga, osäkra, försiktiga, känsliga, tysta, gråter ofta, drar sig undan, ensamma, övergivna, ingen nära kompis, sällan aggressiva och retas inte. Olweus har inte några identifierade mobbningssignaler för klassen eller mobbning i allmänhet (Olweus, 1999, s. 15, 26).

Gunilla Björk

Björks teoretiska bas kring mobbning och makt är en kvalitativ studie med en strategianalys (Björk, 1995, s. 194). Björk undersöker spelet kring mobbning, hon vill utvidga forskning som utgår ifrån den traditionella socialpsykologin. Björk tittar på de kognitiva bedömningar som görs på det mänskliga beteendet (Björk, 1995, s. 30-32). Syftet är att förstå mobbningens dynamik, dvs. beskriva och förstå hur mobbningssituationen gestaltar sig och rationalitet hur det kommer sig att mobbningen fortlever (Björk, 1995, s. 47f). Björks ansatser är att frihet och ofrihet är perspektiv i mobbningens startpunkt. Den utlösande punkten för mobbning handlar om offrets känslighet för kränkning. Det är flera faktorer som inverkar såsom tidsperspektivet, de runt omkring som inte mobbar, det innebär både ord och handlingar som sker på olika nivåer, det sker medvetet och omedvetet, det sker i en kontext och mobbningen utgör olika grad av meningsfullhet. Enligt Björk är det regelstyrda handlingar som följer ett visst tänkande, en typ av spel där reglerna ändras hela tiden och det finns alltid en mening med mobbning, det är påverkbart och möjligt att förklara (Björk, 1995 s. 188-192). Björk gör inte någon specifik uppdelning av mobbningssignaler när det gäller skillnaden mellanpojkar och flickor. Det har med hennes forskningssyfte att göra. Man kan skönja vissa olikheter när Björk går igenom och presenterar sitt resultat, t.ex. flickornas reaktion och attityd när det kommer en ny elev till klassen (Björk, 1995, kap. 6). Primärt är det inte Björks identifierade signaler utan de av eleverna berättade händelseförlopp. Då Björk jobbar med ett vidare perspektiv har hon kunnat identifiera mobbningssignaler för den som mobbar, den som blir mobbad, klassen och allmänna mobbningssignaler. Mobbning kan ske var, när och hur som helst. Det finns en uppfinningsrikedom i det destruktiva. I detta destruktiva finns det vissa mönster som är tydligare än andra, det tydligaste mönstret är maktspelet. Björk identifierar ordens betydelse för den som mobbar, skrattet och dess maktfunktion, uteslutning som

gruppbetende och även direkta fysiska påhopp (Björk 1995, s.183ff). Mobbingssignaler för den som upplever sig själv som mobbad uppvisar en stor komplexitet enligt Björk. Den mobbade känner sig ensam och övergiven, får raseriutbrott som en följd av vanmakt, blir notoriskt glömd, upplever sig vara den person som skapar irritation i klassrummet, lever med fruktan och upplever sig som en outsider. Han känner stor känsla av att vara värdelös och av skam. Skammen hämmar. Den mobbade upplever sig mötas av oförståelse, att inte bli sedd och att vara lite vid sidan av (Björk, 1995, s. 185f). Klassens mobbingssignaler är svåra att upptäcka då de ofta är indirekta, mobbaren sköter det direkta mobbandet. Björk kan i sitt material se att klassen ser på den mobbade som att den inte räknas. Klassen uppvisar ett osynligt krav på konformitet och normalitet. Klassen har, vare sig de vill det eller ej, en tydlig gränskontroll med bekräftelsebehov. Det svåra är att ordningen internt är flytande. En maktfaktor som delas med den som mobbar är skrattet. Slutligen en allvarlig faktor som hindrar mobbningsarbetet är antitjallningskultur, dvs. man är inte den som först berättar om mobbningen. Att Björk kommer fram till allmänna mobbningsfaktorer som makt, maktlöshet och frihetsberövande kan ses som uppenbart. Utöver dessa signaler visar hon på utfrysning, förändrat tänkande, annat sinne, hot och slag. Björk observerar det svåra i skillnaden mellan synligt och dolt beteende. En avgörande mobbingssignal är anpassningskravet (Björk 1995, s. 45, 60, 90,164-184).

Internationell forskning

Norge och Sverige var pionjärer när det gäller forskningen kring mobbning. Under andra hälften av 1980-talet får mobbningsforskningen internationell spridning (Munthe & Erling, 1989, förord), men Skandinavien har en fortsatt ledande position inom mobbningsforskningen (Frånberg, 2003 s. 17). Ett exempel på den internationella forskningen är studien *The relationship of schools to emotional health* (Freeman m.fl. 2009) där de studerade över 120 000 elever i åldern 11-15 år från 26 europeiska länder, Canada, USA och Israel. Studien visar ett samband mellan låg trivsel i skolan, låga studieresultat, psykosomatisk ohälsa och mobbning samt hög trivsel, höga studieresultat, hälsa och låg grad av mobbning. Olweus är den person som forskningen även idag till stor del tar sin utgångspunkt ifrån. Trots spridningen av forskning kring mobbning finns det forskare som menar att det saknas en gemensam internationell definition men att det finns gemensamma bakgrundsfaktorer som makt- och tidsperspektiv (Eriksson, 2002). Andra forskare har velat lägga till samhällsutvecklingen till definitionen av mobbning (Frånberg, 2003, s. 18).

4.3 Elevers rättigheter

FN och UNESCO

Enligt FN:s konvention om barnets rättigheter eller barnkonventionen som den ofta kallas, skall barnet skyddas mot "alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande" (Barnkonventionen, 2008). Barnkonventionen antogs av FN:s generalförsamling den 20 november, 1989 (Barnkonventionen, 2008). Det är barnombudsmannens uppgift att företräda barn och ungas rättigheter utifrån barnkonventionen. Inom FN finns UNESCO som är en konvention mot diskriminering inom undervisning, som antogs 1960 och ratificerades av Sverige 1968 (Svensk Facklitteratur 2006, s. 53ff). Barnkonventionen är ett starkt styrdokument. Konventionen är övergripande i sina formuleringar vad gäller grundläggande mänskliga rättigheter, såsom hänsyn, respekt, skydd, skyldigheter, rätt till livet, frihet och jämlikhet (Barnkonventionen, 2008). FN:s princip från 1948 om alla människors lika värde kommer till uttryck i regeringsformen från 1974. Där betonas även förbud mot diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös

tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller annan omständighet som gäller den enskilde som person skall motverkas (Svensk Facklitteratur 2006, s. 43).

Skollagen

Enligt skollagen skall man vidta åtgärder mot kränkande behandling. Den första januari 2009 ersattes 2006 års lag om kränkande behandling med kap 14a i skollagen (skolverket, 2009). Den del av barn- och elevskyddslagen som avser "annan kränkande behandling" och bestämmelserna om diskriminering skrevs in i den nya diskrimineringslagstiftningen. Barn- och elevskyddslagen upphörde därmed att gälla. Barn- och elevombudet (BEO) övervakar 14a kapitlet i skollagen och ska tillsammans med diskrimineringsombudsmannen (DO) arbeta för att motverka kränkningar, diskriminering och trakasserier av barn och elever. (Skolverket, 2009; Lundgren m.fl. 2009). Definition av kränkande behandling finns i skollagen kapitel 14a, § 3 och 15 "Ett uppträdande som utan att vara diskriminering enligt diskrimineringslagen kränker ett barns eller en elevs värdighet..." och "om ett barn eller en elev som anser sig ha blivit utsatt... räcker för att huvudmannen för verksamheten måste visa att kränkande behandling eller repressalier inte har förekommit" (Skolverket, 2009, kap 14a). Tyngdpunkten idag för mobbning är den subjektiva och känslomässiga upplevelsen.

Läroplanen 1994 (Lpo94)

I Lpo94 står det inskrivet att alla som arbetar i skolan aktivt skall motverka trakasserier och vidta nödvändiga åtgärder för att förebygga förtryck av individer eller grupper. Det är rektorns ansvar att se till att upprätta en likabehandlingsplan och att erbjuda den kompetensutveckling som krävs för att personalen professionellt ska kunna utföra sina uppgifter (Skolverket, 2006). De skriver även att: "Skolan skall främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Omsorg om den enskildes välbefinnande och utveckling skall prägla verksamheten. Ingen skall i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder eller för annan kränkande behandling" (Skolverket, 2006, s. 3). Enligt *Lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever*, även kallad barn- och elevskyddslagen, som trädde i kraft 2006 skall huvudmannen på varje skola se till att det finns en likabehandlingsplan. I SFS 2006:67 står att: "Planen skall syfta till att främja barns och elevers lika rättigheter oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder och att förebygga och förhindra trakasserier och annan kränkande behandling" (Sveriges riksdag, 2006). I planen skall planerade åtgärder redovisas. Planen skall årligen följas upp och ses över. Likabehandlingsplanen ska formis utifrån verksamhetens helhetssyn och dess innehåll beror bland annat på skolans tankesätt, vision, organisation, arbetsklimat och arbetssätt. Planen ska innehålla tydliga mål och konkreta åtgärder och insatser. Enligt Skolverket kan en skola bli skadeståndsskyldig om den inte har en likabehandlingsplan eller inte gör tillräckligt för att förhindra att en elev utsätts för kränkningar (JämO, 2008). År 2006 skapade Utbildningsdepartementet en förordning, SFS 2006:1083 (Sveriges riksdag, 2006) om att barn och elever ska delta i utformningen av skolans likabehandlingsplan. Enligt denna lag ska elevernas deltagande anpassas efter deras ålder och mognad. Lpo 94 säger att skola, lärare och elever ska: "Främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö..." och "Människolivets okränkbarhet ska ...omsorg om den enskildes välbefinnande och utveckling. Eleven skall i skolan möta respekt för sin person och sitt arbete." och "Skolan ska präglas av omsorg om individen ..." och "Läraren skall uppmärksamma och i samråd med övrig skolpersonal vidta nödvändiga åtgärder för att förebygga och motverka alla former av kränkande behandling". I frågor om mobbning har Lpo 94 en utgångspunkt ifrån eleven, men den väger in klassen, läraren, skolmiljön, personal och föräldrar.

Brottsbalken, Arbetsmiljölögstiftningen och Jämställdhetslagen

Ytterligare finns brottsbalken, arbetsmiljölögstiftningen och jämställdhetslagen som i vissa fall kan åberopas. I de fall där kränkande behandling övergår till misshandel, ofredande eller olaga hot kan polisanmälan och åtal bli aktuellt och då råder situationen under brottsbalken, så även om det blir liknande problem mellan lärare och skolpersonal (Svensk Facklitteratur 2006, s. 35). I vissa fall kan det även bli aktuellt med att åberopa arbetsmiljölagen (Arbetsmiljöverket, 2009). Elever i skolan jämföras i flera avseenden med arbetstagare. Sedan första januari 1992 främjar bl.a. förbud mot direkt eller indirekt diskriminering och trakasserier på grund av kön och sexuella trakasserier. (Svensk Facklitteratur, 2006, s. 36). I Arbetsmiljöverkets föreskrifter finns en vidare definition genom begreppet ”kränkande särbehandling” jämfört med begreppet mobbning i skollagen. Regelsystemen ställer krav på planering och organisation, handlingsprogram och rutiner för att förebygga och motverka mobbning och alla former av kränkande behandling samt att ge den som utsätts för mobbning hjälp och stöd. De olika regelsystemen står inte i strid med varandra. Snarare kan de sägas komplettera varandra (Arbetsmiljöverket, 2009).

5. Metod

Genom att använda kvalitativ metod med djupintervjuer av 7 gymnasieelever har vi sökt identifiera begynnande mobbningssignaler (Starrin, 1994, 21ff). Intervjuerna har utformats på ett sådant sätt att vi skulle kunna identifiera variationer och inre förhållanden hos företeelsen mobbning, genom att tolka och förstå det som kommer fram i intervjuerna (Stukat, 2005).

5.1 Datainsamlingsmetod

Med kvalitativa intervjuer har vi sökt finna nyanserade beskrivningar utifrån elevernas aspekter på mobbning. Intervjuguiden är semistrukturerad med öppenhet för följdfrågor (Bilaga B). Intervjun har inletts med en allmän fråga, för att sedan fortsätta med mer specifika frågor (Kvale & Brinkmann 2009, s. 43-48). Våra frågor har använts för att få fram elevernas personliga erfarenhet, syn på mobbning som begrepp, mobbningens när, var, hur och vilka signaler som uppstår. Vad gäller tid har vi frågat om likheter och skillnader mellan olika utbildningsnivåer, samt tidigt och sent i ett mobbningsförlopp. Vi har även frågat om lärarens roll när det gäller mobbning under skoltid. Intervjun har avslutats med en varför fråga för att se om resultatet av våra intervjuer, liksom i litteraturen, kan kopplas till ett meningssammanhang (Osbeck, 2006:10; Kvale, 1997). Som intervjuare har vi visat stor öppenhet vad gäller informanternas svar och format följdfrågor därefter. Vi är medvetna om att vi som intervjuare har olika förförståelse och personlighet, vilket gör att vi kan få olika uttalande om samma tema beroende på samspelet i intervjun. Vår kunskap inom området har varit begränsat vilket är orsaken till att vi har valt ämnet. Det visade sig vara svårare än vad vi hade förväntat oss att få tag i elever som var villiga att ställa upp på intervjun, på grund av sjukdom bland lärare och en stressad studietillvaro bland lärare och elever inför jullovet. Av tidsmässiga skäl har vi inte kunnat utföra intervjuerna tillsammans, utan genomfört dessa var och en för sig. Vi har valt att intervjua elever av samma kön som oss själva. Vi anser att det kan öka förtroendet hos intervjupersonen till intervjuaren, vilket kan vara betydelsefullt då ämnet kan upplevas som känsligt. Platsen för intervjun har valts utifrån vad som har varit

mest tillgängligt för eleven och med hänsyn av att få en så ostörd miljö som möjligt. (Kvale & Brinkmann 2009, s 43-48). Begränsningar har varit tiden för examensarbetet, de tillfrågade lärarnas tid och elevernas egen tid (Johansson & Svedner, 2001, s. 68).

5.2 Urval

De arbeten som är skrivna och den forskning som är utförd om mobbnings signaler har sitt fokus på förskola och grundskola, därför har vi valt att intervjua elever i årskurs två och tre på gymnasiet (Frånberg m.fl. 2009). Vi har valt att intervjua fyra flickor och tre pojkar, dessa har tillfrågats efter förslag från lärare som utgör en personlig kontakt till oss studenter. En fördel med detta urval är att man kan få fram skillnader och förändring mellan könen och mellan grundskoletiden och gymnasietiden i fråga om mobbning och mobbnings signaler. Urvalet av informanter har gjorts genom att två olika lärare har tillfrågats totalt tre gymnasieklasser om vilka som kan ställa upp frivilligt på att bli intervjuad. Efter att elever tackade nej eller uteblivit från intervju har två av de intervjuade tillfrågats personligen av oss studenter om de var villiga att ställa upp. Efter sju stycken djupintervjuer gav informanterna ingen ny information vad gäller begrepps förståelse, var mobbning sker, hur den tar sig uttryck, när den sker i tid och rum, vem som upptäcker mobbning, skillnader mellan utbildningsnivåerna och vad som är begynnande mobbnings signaler i ett klassrum. Vi uppnådde mättnad. I vår transkribering har vi använt oss av följande namn: Intervjupersoner: Katarina och Johannes och informanter: Anna, Lena, Maria, Pernilla, Bertil, Calle och David

5.3 Genomförande

Innan vi påbörjade processen med att tillfråga elever har vi testat intervjufrågorna på två försökspersoner. Vi har tillfrågats sju gymnasieelever om att ställa upp på en djupintervju. Via telefon har eleverna fått information om syftet och de etiska principer som gäller för henne och för oss. Efter att eleverna har svarat ja, kom vi överens om tid och plats. Innan intervjun startade har eleven fått skriva under bilaga A. Alla informanterna har fått samma frågor men följdfrågorna har varierat beroende på den information som respektive informant har givit. Frågornas inbördes ordning har varierat i relation till de svar som vi har fått. Intervjufrågorna har skapats utifrån syfte och frågeställningar. Frågorna har varit sonderande, uppföljande och strukturerade för att få fram innehållsrik, varierande och nyanserad information (Kvale & Brinkman, 2009, s151). Intervjuerna har begränsats till max 1 timme per informant. Efter det att intervjun transkriberats har den inspelade delen raderats. Vi har spelat in intervjun med kassetbandspelare och mp3spelare, därefter har vi själva gjort transkriberingen .

5.4 Analys

I vårt sökande efter begynnande mobbnings signaler har vi använt oss av informanterna och tidigare forskning. Där efter har vi jämfört och analyserat de tre olika resultaten. Detta finns summerat i bilaga C. Vi har utgått ifrån två olika perspektiv. Det första fokuserar på individen och dennes psykologiska processer. I vårt arbete är det Olweus som representerar detta synsätt (Frånberg m.fl. 2009, s. 30-35; Gunnarsson, 2007). I det individorienterade synsättet betraktas mobbning som något som sker mellan enskilda individer, man försöker identifiera olika personlighetsdrag som är karaktäristiska för offer och mobbare (Thornberg, 2006, s.13, 22-33). Man vill skapa empiri och forskar på företeelser som studeras isolerat och avgränsat, dvs. kontextfritt. Man försöker förklara ett samband eller bevisa en hypotes och studerar det som kan avgränsas och mätas, helst objektivt. Man har ett representativt urval som ger information

om en bakomliggande större population med väl definierade variabler. Resultaten från stickprovet kan generaliseras (Björk, 1995, s. 30-35).

Det andra är ett perspektiv representerat av Björk. Detta perspektiv ser till helheten, där kontexten har betydelse. Man vill förstå det specifikt mänskliga, att komma nära och få del av människors tankar eller beteende, det ger en följsamhet mot data, dvs. sättet att fråga informanter och att tolka insamlade data kanske behöver ändras under projektets gång. Detta perspektivet baserar sig på upplevda erfarenheter, människors sätt att ge upplevelserna mening, innebörd och en öppenhet för vad resultatet ska bli. Man studerar mobbning utifrån den sociala kontext där det sker. Denna riktning använder sig i högre grad av kvalitativa metoder, vilka på ett tydligt sätt har fått fram nyanserade faktorer när det gäller mobbning och dess komplexitet (Frånberg m.fl. 2009, s. 30-35; Gunnarsson, 2007). Det grupporienterade synsättet uppfattar mobbning som ett grupphenomen, där kamratförtryck och gruppvåld riktas mot en person. Mobbning orsakas av processen i gruppen och inte av egenskaper hos den enskilde individen. Faktorer som roller, gruppnormer och delade föreställningar i gruppen är faktorer som påverkar mobbningen (Thornberg, 2006, s.13, 22-33,). Utifrån dessa två perspektiv har vi kunnat jämföra skillnader och likheter med vårt eget empiriska underlag och mellan perspektiven.

I vår analys har vi jämfört skillnader och likheter mellan informanternas svar och forskningens identifiering av mobbningssignaler. Genom att använda analytisk induktion har vi kunnat identifiera och kategorisera vårt material. Det gav oss möjligheten att strukturera hur ofta specifika teman togs upp. Dessa teman har vi sedan kunnat jämföra och korrelera med andra variabler (Kvale & Brinkman, 2009, s. 217ff). Vi har reducerat långa intervjuuttalanden om mobbningssignaler till några få enkla kategorier som kön, hälsa, vuxna, geografi och utbildningsnivå. I vårt empiriska material framkommer skillnader och likheter mellan könen. Vi har använt oss av detta på två sätt, dels som en egen kategori och i de andra kategorierna där vi funnit det relevant. Informanterna har uppvisat stor skillnad vad gäller personliga erfarenheter av mobbning. Alla flickorna har varit utsatta för mobbning, en av flickorna uppvisar dubbla erfarenheter dvs. både mobbare och mobbad. Pojkarna saknar den erfarenheten, men har på nära håll, t.ex. genom syskon och klasskamrater, upplevt mobbningens konsekvenser. I vårt arbete har vi tänkt oss att den som mobbar och den som blir mobbad går i samma klass, det gör att vi kan se klassrummet med läraren och eleverna som ett speciellt rum, dock inte det enda.

5.5 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

Intervjuerna har uppnått validitet genom en djup förståelse och närhet mellan student, metod och informant (Starrin, 1994, s. 19, 35). Vi har använt en strukturerad intervjuguide med öppna frågor. Eleverna har inte fått läsa frågorna i förväg då vi velat uppnå hög spontanitet (Kvale, 1997, s. 121). Varje intervju står för sig själva och har inte påverkats av tidigare intervjuer och erfarenheter. Vi har haft tillgång till väl fungerande teknisk utrustning såsom mp3, bandspelare och datorer. Intervjuerna har genomförts i en ostörd miljö. Informanterna har trots ämnets känsliga karaktär delgivit oss sina personliga erfarenheter. Vi har i intervjusituationen intagit en bi- och underordnad roll, samtidigt som vi har varit lyhörda och följsamma (Troost 1993, 31f). Vi har funnit samstämmighet mellan vårt utfall och andra studier med liknande syfte och uppnått en mättnad i informationen från informanterna (Gunnarsson, 2007).

Reliabiliteten har påverkats av att vi inte har kunnat genomföra intervjuerna tillsammans då vi har varit begränsade av tid och rum. Frågorna har i vissa situationer bytt turordning beroende på det givna innehållet. Vid vissa tillfällen under intervjuernas gång har individuella förtydliganden gjorts, då informanterna inte har förstått frågan. Vi har gjort uppdelningen att kvinna har intervjuat flickor och man har intervjuat pojkar. Genom denna uppdelning tycker vi oss ha uppnått fördelar som igenkännande och identifiering. Den risk som vi har tagit är att vi inte ser de strukturer som påverkar och samtidigt begränsar (Trost, 1993, s. 22f). Vi har inte dragit några generella slutsatser då vi har intervjuat ett litet antal informanter. Då vi båda kommer från ämnesområden som handlar om mellanmänskliga relationer upplever vi oss ha haft nytta av vår studie-, yrkes och livserfarenhet under arbetets olika moment (Gunnarsson, 2007).

Genom att lyfta fram informanternas kunskap om mobbning har vi kunnat använda oss av den naturalistiska generaliseringen, dvs att informanternas personliga erfarenhet är grunden för vårt arbete. Denna tysta kunskap har vi sedan överfört till explicit påståendekunskap. Informanternas erfarenheter har överförts för att analys och diskussion ska bli möjlig (Kvale, m.fl. 2009, s. 281). Den styrning vi har haft i vårt urval av informanter är årskurs och kön.

5.6 Etiska reflektioner

I vårt arbete har vi följt de etiska instruktioner som givits till LAU690 HT09, där hänvisas till HSFR:s etikregler (enligt Vetenskapsrådet är dessa etikregler numera förlegade och används inte längre aktivt, Vetenskapsrådet, 2009). HSFR:s etikregler innehåller fyra etiska principer: informationskravet, samtycke, konfidentiellt och nyttjandekravet, som en forskare måste ta hänsyn till i sin undersökning (Johansson & Svedner, 2001, 23f). Eleverna har via telefon och muntligen innan intervjustart fått reda på arbetets övergripande plan, syfte, metod, eventuella risker, vem som är huvudman och att deltagandet bygger på deras samtycke, är frivilligt och att det kan när som helst väljas att inte vara med i arbetet. Innan intervju har eleverna skrivit under en samtyckesblankett där det tydligt framkommer att eleven har rätt att själv bestämma över sin medverkan, de har fått information om forskningen, forskningsetiken och vilka rättigheter de har som informant. Eleverna har både via telefon och före intervjustart fått reda på att de ges största möjliga konfidentialitet genom att de förblir anonyma under inspelning och i arbetet, sedan raderas inspelningen och samtyckesblanketten förstörs efter det att arbetet är godkänt. Eleverna har från första stund fått kännedom om att den information som ges under inspelningen endast används för forskningsändamålet. Ämnet mobbning kan upplevs som känsligt och väcka obehagliga minnen, detta har vi märkt bl.a. genom att tillfrågade elever svarat ja på att intervjuas men senare dragit sig ur. Ämnets känslighet har vi varit medvetna om och har i utformningen av frågorna och vid intervjutillfällena varit öppna för olika reaktioner. Informanterna är inte identifierbara i vår rapport. I transkriberingen är informanterna anonyma. Det inspelade materialet har raderats efter transkribering. Utskrifterna arkiveras enligt institutionens regler. Informanterna har erbjudits att ta del av vårt arbete.

6. Resultat

De identifierade mobbningssignalerna har kategoriserats i könstillhörighet, skillnad mellan vuxen och elev, mobbnings effekter på hälsan, var mobbningen sker rent geografiskt och informanternas olika erfarenheter utifrån utbildningsnivå. En intressant skillnad som framkommit är informanternas medvetenhet mellan kränkande behandling och att vara mobbad. Mobbning sker över tid, kränkning kan vara en enstaka isolerad handling. Lena sa på frågan om skillnaden mellan att bli kränkt och att bli mobbad.

Lena: ... kränkt kan man ju bli att en gång så att säga att nå'n kommer fram och säger typ att jag är ful, men mobbning känner jag som att det är något som pågår en längre tid än bara en gång, så jag tycker det är skillnad på mobbning och kränkning.

När vi frågade om skillnaden mellan att vara taskig och mobbning skiljer informanterna på frekvensen och motiv. Lena berättade om gränsen mellan att vara taskig och mobbning:

Lena: På så sätt tycker jag inte att det finns någon gräns för om jag går runt och är taskig mot dej under en längre tid så blir ju det mobbning, men om man börjar bråka med en vän och så kan man ju vara taskig och det är ju inte mobbning.

Bertil säger:

Bertil: Det är skillnad på att vara taskig och mobba, det kan vara samma grej men man gör det med olika syften och sinnen. Taskig kan man vara mot sina vänner men mobbning är bara mot dom man inte gillar. Man mobbar ju inte någon man tycker om, så att säga.

6.1 Kön och mobbnings signaler

Mobbare

I fråga om kön kan man se skillnader och likheter i synen på mobbare, mobbad, klassens beteende och den allmänna synen på mobbning. De mobbnings signaler som pojkar identifierar på en mobbare och som skiljer sig från flickorna är upprepat beteende, sitter och svär, säger tykna saker, kommenterar mycket, stöddig, kaxig, suckar och hånskrattar. När David fick frågan om signaler på en mobbare sa han:

David: En person som är lite tuffare, som ska märkas lite mer, ska vara lite bättre än alla andra.

Johannes: I klassrummet menar du att det kan ta sig uttryck i?

David: Personen sitter och svär, säger tykna saker, kommenterar mycket, ska vara lite stöddig och lite kaxig, i korridoren kan det vara att personen tar mycket plats att här ska jag fram attityd.

Bertil berättar om hur mobbaren uttrycker sig i termer av högre och lägre, där kopplingen ligger i att den som mobbar vill "sätta sig" på någon:

Johannes: Hur märker man de som är i de högre?

Bertil: Sättet man uttrycker sig

Johannes: Hur då?

Bertil: Allt, hur man står, sitter, pratar, oftast sjunker den mobbade ihop.

Johannes: Om jag säger ord som kaxighet, självsäkerhet

Bertil: Självsäkerhet, absolut det märks på de som mobbar.

Johannes: Du menar att man ser detta?

Bertil: Jaa, hur man betar sig, pratar, är mot andra.

Flickorna uppvisar inte samma variation i mobbarens signaler, utan skiljer sig genom att identifiera hämndperspektivet. Anna som har erfarenheten av att både bli mobbad och att senare mobba angav hämnd som motiv. Hon berättar varför hon tror att hon själv mobbade:

Anna: Mm... för att ge igen ... efter att ha blivit mobbad själv ... ville jag ge igen.

Likheter som finns mellan pojkar och flickor när det gäller synen på den som mobbar är, dominerande, attityd och att mobbaren mår dåligt psykiskt. Bertil berättar följande om varför han tror att man mobbar:

Bertil: Trycka ner någon annan, själv ta större plats, större makt.

David fortsätter:

David: Jag tänker på någon som mår dåligt, psykiskt dåligt, allmänt dåligt.

Anna pekar också på att mobbaren inte mår bra:

Anna: ... man mår ju inte bra som mobbare heller ... det kan va mycket... kanske jobbigt hemma ... eller så.

Maria pratar om mobbarens attityd:

Maria: ... hans kommentarer hur han ... betar sig i klassrummet ... att han ska va störst, bäst och vackrast ... och sådär ... man märker väl det på honom ... på hans sätt att prata...

Alla informanterna är överrens om att det är skillnad mellan pojkar och flickor när det gäller hur man mobbar. Bertil säger:

Bertil: Ja, absolut! Stor skillnad. Tjejer pratar mycket mer, den psykiska behandlingen, extra mycket skit om någon. Killar gör det inte på samma sätt, flickor har nog fler mellanting medan för killar är det noll eller 100 %.

Johannes: Tror du att det skiljer sig i hur synligt man mobbar?

Bertil: Killar gör det mer synligt och är mera fysiska.

Calle fortsätter:

Calle: Jag tror tjejer säger mer, killar slår mer, känns så.

Maria berättar följande om skillnaden mellan pojkar och flickor:

Maria: Jag tror inte att det är så stor skillnad ... det kanske är så att tjejerna inte säger det rakt ut... de kanske mer viskar och lite så där... tycker ja ... killar är mer rakt ut och det ska va coolt och de ska visa sig för varandra... det ä inte tjejer på samma sätt ... men killarna ska visa vem som ä bäst och... vem som vågar och ... Men jag tror inte det ä så jättestor skillnad ... för vill man att nån ska mobbas... så kan man nog göra det på allt ...

Lena fortsätter att berätta om könsskillnader när det gäller hur man mobbar:

Lena: Ja. Men det känns som pojkar eller killar kan vara mer med slag än vad tjejer är, och tjejer är mer den där utfrysningssignaler men samtidigt kan de va väldigt brutala mot varandra med ord med – och det kan ju självklart killar med men det känns som att tjejer går mer på det stadiet att dom kör på ord än killar.

Mobbad

I fråga om att bli mobbad har flickorna mycket mer nyanser i sina mobbningssignaler i jämförelse med pojkarna. Flickorna menar att den mobbade känns igen på att den har svårt att tala inför klassen, vågar inte räkna upp handen, vågar inte klä sig som den vill, är mindre glad och öppen, tränar mindre, börjar röka, degraderad – nedtryckt, ”luft”, mindre värd, drar sig undan och skadar sig själv fysiskt. Pernilla har erfarenheten av att vara mobbad. På frågan om hur mobbningen har förändrat henne berättar hon:

Pernilla: Att nån inte ringde alls ... de gjorde ju inget elakt utan de gjorde bara ingenting ... jag var som luft.

Maria har också varit mobbad och berättar om vilka mobbningssignaler hon visade:

Maria: ... Jag blev väldigt, asså, min personlighet... när jag började va jag så här glad och framåt alltid, pratade och kunde prata med killar ... öppen ... sen blev jag totalt en annan ...

Katarina: På vilket sätt blev du då?

Maria: Jag vågade inte säga vad jag tyckte, jag vågade inte räkna upp handen även ifall man kunde, och jag vågade inte ha på mej saker som jag tyckte va fint ... mm ... och såna saker... man ändrade sin personlighet och allting ... det är ju mer när man ser att personen slutar att komma till skolan ... vissa skär ju sig.

Pojkarna har ingen direkt erfarenhet av personlig mobbning men kan berätta om vissa situationer där andra har blivit mobbade och hur de tror att man kan märka mobbning hos en som blir mobbad. Pojkarna pekade på att man avviker och känner ilska. Bertil berättar om den mobbades signaler:

Bertil: Ofta blir offren inåtvända känns det som,

Johannes: Kan man märka att andra typer av livsfrågor kommer?

Bertil: Aaaa, det tror jag man kan se mycket åt båda hållen ...den mobbade blir mer insjunknen och tänker mer på större frågor.

David berättar om sin erfarenhet från sin syster som blev mobbad:

David: Min syster har varit mobbad fram till högstadiet, sedan flyttade hon upp och då slutade det.

Johannes: Där har du erfarenhet på nära håll, minns du vad det är som startade det hela?

David: Suck, mina föräldrar har varit diskreta med mig. Men min syster är på många sett en speciell person att handskas med. Jag tror att hon vek ut lite, avvek, och att det var det som gjorde det, från början var det inte mobbning, utan det började och sedan blev det värre och värre.

Johannes: Du uppfattar det som ett beteende som orsakar att det börjar, inte något yttre eller så?

David: Ja och i och med att hon blev mobbad påverkade det att hon blev mer radikal. Kläder blev varierande, många stilar, uttryckte sin ilska på så sätt, tror jag.

Lena berättar på frågan om personliga erfarenheter av mobbning.

Lena: Jag blev mobbad när jag var yngre ... i trean till sexan kanske ... å jag hade ju asså det var ju några pojkar i andra parallellklassen som höll på ... då va jag en biff för jag var lite större då å ... allt vad det var de tyckte att jag va å ... det typ för jag var lång ... så va ja en giraff med ... såna töntiga saker man kunde komma på och säga.

På frågan varför tror du att det finns mobbning svarar Calle:

Calle: Den som blir mobbad sticker ut på något sätt. T.ex. om man tror att man alltid är bäst.

Maria berättar om varför hon tror att man mobbar:

Maria: ... för att de som mobbar vill bli sedda och hörda kanske... det måste va något man behöver hjälp med ...

Enligt informanterna är likheterna i mobbningssignaler för en person som mobbas följande: Utfrysst/utesluten, ensam/tyst, skolk/frånvaro, stil/kläder/minskat intresse, dålig självkänsla, känslomässigt ökad sårbarhet, självmord, förändrat kroppsspråk, slagen och verbalt trakasserad. Lena berättar om olika mobbningssignaler:

Lena: De som jag blev utsatt för var ju verbalt – heter det? Mobbning ... men det kan ju va genom blickar, utfrysning ”ingenting” då, slag så ... jag tycker allt tar nog lika hårt ... tror jag verkligen det finns ju inget som man kan säga om det är lättare att ta ett ord än vad det är att ta ett slag för båda gör ju lika ont bara att orden inte syns.

Anna fortsätter med att berätta om mobbningssignaler:

Anna: Jag blev själv mobbad i sjuan och åttan... jag blev slagen av pojkarna ...

Pernillas självupplevda mobbningssignaler var:

Pernilla: Det va liksom såna grejer liksom att vända ryggen till när man satt och prata ... och kom man på morgonen så sa man hej och de svarade inte ... dom andra i klassen som man inte umgicks så mycket med, de svarade istället ... men inte de där andra ... och när dem själva kom till skolan och man va redan där så kramade de varandra men inte mej liksom... och typ när vi slutade sjuan då ... så hade vi en sån gruppbild ihop ... men i åttan så är inte jag med på den bilden ... och såna saker... det är såna inte så stora grejer ... men när det är många små saker så ... de gjorde ju inget elakt så man ... putta och såna saker ... utan det va väl mer psykisk mobbning... tycker jag man kan kalla det för...

För David och Bertil handlar det bl.a. om avvikelse och uteslutning. David berättar:

David: ... En person som är ute efter att mobba måste först hitta ett offer, den personen sticker ofta ut från mängden. Tittar man t.ex. i skolkataloger kan man se att nästan alla på samma ställe är likadana, då kanske man inte ska gå in där med läder och tuppkam eller emosar, om alla går runt i skjortor och Canada gåsdunjackor.

Bertil fortsätter:

Bertil: Både fysisk och psykisk mobbning, slag, på alla sätt med mobbning, frysa ute folk,

De andra i klassen

Det som skiljer pojkarna från flickorna i synen på klassen är att pojkarna menar att klassen hänger med, dvs. går inte mellan mobbaren och den mobbade. De menar att klassen intar en attityd av att inte bry sig, lägga locket på, att inte bli utpekad som tjallare, man avvaktar, faller in i skrattsalvor och psykningar. David berättar:

David: ... men det kan vara om en person ska redovisa, man psykar, skrattar åt personen.

Johannes: Tidigare så sa du att mobbning upptäcks först när det gått en bit, skulle du då säga att det pågår ett "lock på" från eleverna?

David: Absolut, det har att göra med känslan och problemet med tjallning.

Johannes: En fråga om civilkurage?

David: Absolut.

Johannes: Menar du att den passiva gruppen som bisittare, som har en sådan betydelsefull roll, du menar att man genom att prata och uppmuntra betydelsen av det enskilda i att våga bryta det som är fel skulle det kunna göra att man kan bryta mobbning tidigare?

David: Absolut, man måste få fram folk att berätta, som i programmet efterlyst, att våga berätta. Precis som i mobbning. Innerst inne vill alla berätta men det ligger på nåt sätt ett lock och det locket kan vara olika tungt. För många tror jag att detta lock ligger väldigt tungt. Många tänker typ att jag bryr mig inte för det drabbar inte mig.

Likheter mellan könen i synen på klassen var rädsla, blickar, viskningar/kommentarer/suckar. Maria ger ett exempel på detta.

Maria: De kastade suddgummi och kommentarer i klassrummet ... viskningar när man går... konstiga blickar och så ...

När man frågar pojkarna om de har funnits i någon av grupperna mobbare, mobboffer eller klassen berättar Bertil:

Bertil: Inte som mobbare, som tyst ibland och inte som mobboffer.

Calle fortsätter att berätta om han har tillhört någon av grupperna mobbare, mobboffer eller klassen:

Calle: Den tysta gruppen.

Både Bertil och Calle ger uttryck för det svåra att gå emellan, rädslan att själv bli mobbad. Bertil svarar på frågan om vad som hindrar en elev ifrån att ingripa vid mobbning:

Bertil: Att man själv blir mobbad.

Allmänna signaler

Makt är både ett perspektiv och en mobbningssignal. Då makt är ett viktigt perspektiv i mobbningsfrågor vill vi här visa på vad informanterna sa om detta ämne, men först ett citat från David som gav uttryck för ett ämne som lätt kopplas ihop med makt, nämligen hat:

David: ... det finns så mycket hat i samhället, med hat menar jag alla som mår så dåligt att de måst försöka hävda sig, om man tänker efter så är mobbning ett ganska lätt sätt att försöka få sig själv att må bättre. Det är som en drog, ger effekt på kort sikt, men nästa gång måste du ta ännu mer för att nå samma effekt.

David fortsätter att berättar om vilken roll makt kan spela för den som mobbar:

David: ... den som mobbar mår garanterat inte bra, och det kan garanterat vara något i hemmet, det är synd om den personen. Ingen vill må dåligt, så det är ett sätt för dem att känna att de mår bättre, de har ofta en dålig självkänsla, så makten att må bättre att känna makten att någon annan mår dåligt och jag mår bra tror jag är vanligt. Man trycker ner en person för att själv må bra och känna makt.

Calle och Bertil fortsätter att berätta om makt och mobbning:

Calle: Ja det tror jag, de som mobbar vill ha makt

Bertil: Jaa ... en väldigt viktig faktor, att man vill stå över någon som blir utsatt, visa att man är tuff. Det märker man i olika klasser vilka som är de högre och lägre, märks tydligt när man kommer in i ett klassrum.

Maria berättar följande om makt spelar någon roll vid mobbning:

Maria: Ja det tror jag men mest bland pojkar ... det ä väl alltid så i en klass att den som har ... men bland flickor tror jag inte att det ä så mycket ... det ä ju oftast den som ä populärast ... som har makt över de andra ... som säger det först och...

När vi har ställt frågor om mobbning och ny teknik varierar erfarenheterna, men alla är överens om att det sker mobbning på olika sätt via ny teknik. David berättar:

David: Min syster, för tre år sedan, några flickor spelade in ljud och la ut. Det fick mig att koka av ilska, hade jag haft något att dra till dem med hade jag inte tvekat. Det är fel men känner ju att man vill försvara sitt eget kött och blod, hennes DNA är mitt DNA, min släkt och min familj, jag skyddar ju henne, särskilt när jag såg henne må så dåligt som hon mådde under den tiden. Men den värsta mobbning är den psykiska, men via Internet å sånt kan man vara väldigt diskret som mobbare utan någon får reda på det, det är nog det största problemet. Det är svårt att upptäcka och sker utanför skoltid, svårt för skolan att veta om man har något med det att göra.

Johannes: Jag uppfattar att det också finns ett hastighetsproblem, dvs. att det går på en minut från mobilen till Youtube?

David: Visst, det kan va enkla grejer som får stora konsekvenser. Det går så snabbt, folk hör om det och så söker de, fast de inte vet vem det är. Ett hemskt exempel var en kille på Youtube som sjöng en låt till en tjej och så hittade någon annan denna snutt och la ut den, den fick väldigt många träffar och han blev väldigt retad och det slutade med att han tog livet av sig.

Calle berättar om sin erfarenhet av ny teknik och mobbning:

Calle: Via chatten,

Johannes: Tror du att det sker en förflyttning av mobbning i och med den nya tekniken?

Calle: Ja,

Johannes: Tror du att det har att göra med att man kommer ifrån kontroll ifrån vuxenvärlden?

Calle: Ja.

Johannes: Blir det lättare att mobba bakom en dator eller en mobil än att vara direkt, ansikte mot ansikte tror du?

Calle: ja det tror jag, mycket lättare. Man vågar nog skriva mer än man våga säga.

Pernilla och Maria berättar om sin erfarenhet om mobbning och ny teknik:

Pernilla: Jag kan tänka mig om man lägger ut bilder om man är ett gäng som tex är jag var med ... med alla flickorna ... från tjejkvällar ... så kan man ju känna sig utanför för att man inte fick vara med ... på facebook.

Maria: Jag tror det var mer för några år sen ... sms tror jag inte, på facebook väljer man vänner ... så där tror jag inte .. och msn kan man ju också ta bort och så...jag tror inte det är så mycket ...skulle nån mobba mig skulle jag ju ta bort den så fort som möjligt...

6.2 Hälsa och mobbningssignaler

Både pojkar och flickorna gör en koppling mellan mobbning och dess påverkan hos den mobbade, man delar upp det i fysisk och psykisk påverkan. Pernilla berättar om vad mobbning innebär för henne:

Pernilla: Jaa... det finns ju både fysisk och psykisk mobbning ... man kan ju bli mobbad i själen eller vad säger man ... och fysiskt.

Informanterna kopplar både definition och innehåll av mobbning till en påverkan på kroppen som delas upp i fysiskt eller psykiskt. Vi har hos de manliga informanterna uppfattat en otydlighet på vissa kroppsliga reaktioner, t.ex. depression orsakat av mobbning. Ohälsa kan visa sig i fysiska symptom hos en person, men de kan vara en reaktion på känslomässiga/själsliga orsaker hos den mobbade. David berättar om vilken typ av mobbning som är svårast att upptäcka:

David: Det psykiska, det fysiska hörs.

I synen på mobbning framkommer hos informanterna en förståelse för mobbningens djupare problematik, dvs. det som sker dolt inne hos människan. De inre hälsoeffekterna som är ett dolt beteende men som kan ta sig uttryck i förändrade värderingar och syn på livet. David fick frågan om hans systers värderingar påverkades efter att hon varit utsatt för mobbning:

David: Absolut, min syster kom senare att vända sin erfarenhet till att hjälpa andra, vilja gott för andra, ställa sig mellan där mobbning sker. Jag tror flickor har en bättre förmåga än pojkar att vända det negativa till något positivt. Flickor är mycket starkare i det mentala och det psykiska än vi pojkar.

Johannes: Tror du att förändringar i värderingar, i synen på meningen med livet, kan förändras hos både mobbare och mobboffer?

David: Absolut.

Bertil berättar om sin erfarenhet om mobbning och hälsa:

Bertil: Jag hade en gammal klasskamrat i lågstadiet som blev mobbad och som bytte skola, det slutade med att han tog självmord. Pga. av mobbning i skolan ... han flyttade i klass ett, då hade jag känt honom sedan förskolan, det fortsatte på den nya skolan. Han var kraftigare byggd än andra, det var det som gjorde det.

Johannes: Har självmordet kopplats till mobbningen eller var det andra faktorer med i bilden?

Bertil: Det var mobbningen.

Johannes: Hur gammal var han när det hände?

Bertil: Tror det var i sjuan. Självt gick jag i sexan.

Johannes: Kan man märka att andra typer av livsfrågor kommer?

Bertil: Jaa ... det tror jag man kan se mycket åt båda hållen. Den mobbade blir mer insjunken och tänker mer på större frågor.

Flickorna visar en tydligare beskrivning av fysiska och psykiska reaktioner vad gäller hälsa. Maria berättar vad hon anser om mobbning och hälsa. Hur hon tror att skolk, magont och huvudvärk hänger ihop med mobbning:

Maria: Ja ... jag skolkade jättemycket när jag blev mobbad ... jag har varit borta jättemycket från skolan ... jag har ju inte världens bästa betyg precis ... men det tror jag absolut att det hänger ihop.

Pernilla fortsätter om hur hälsan påverkas av mobbning:

Pernilla: Ja ... jag blev helt förändrad ... sjuan, åttan hade jag ju pojkvän och allting va väl ganska bra ... men det syntes ju att jag började må dåligt ... jag brydde inte så mycket om hur jag såg ut även ifall jag försökte ibland ... men inte lika mycket ... men ... sedan sportade jag väldigt mycket ... och det fortsatte jag ju med ... men sen i nian hände det väl ganska mycket ... jag orkade inte riktigt va med på träningarna och jag umgicks nästan bara med pojkar och jag hade häng på byxorna och såna baagy byxor och hoodtröjor och klippte håret kort och spretigt ... hockeyfrilla precis som pojkarna och började röka och sådana saker ... sminkade mej aldrig ... sket i skolan och kom och gick lite som jag ville ... betygen började falla... och allting gick utför ... och då orkar man ju inte bry sig ... och det tog ju slut med den killen då ... det var ju inte på grund av det ... men jag skaffade en annan i nian ... som jag har förstått var vi inte alls bra för varandra ... för jag var ju inte den personen egentligen ... jag mådde ju bara dåligt och behövde nån som var där ... det låter elakt ... men tyvärr så var det väl så ...

Pernilla berättar om hur mobbaren påverkas av att mobba:

Pernilla: Ja den blir väl mer och mer taggad att fortsätta ... ändå så tror jag att den mår väldigt dåligt inombords ... dom fattar väl ändå någonstans att det är fel det som den gör ... den mår nog bara sämre och sämre inombords ... men första tiden kanske den tycker att det är häftigt och roligt men efter ett tag så kanske den mår väldigt dåligt ... ännu sämre än vad den redan gör.

Lena berättar utifrån sin erfarenhet om hur mobbningen kan påverka hälsan:

Lena: Min dåvarande bästa vän blev ju också mobbad och min syster har blivit brutalt mobbad, hon var så mobbad så att hon försökte ta livet av sig, av dom pojkarna då ... storebröder ... dom som mobbade mig deras storebröder och deras vänner och sånt ...

Maria säger:

Maria: ... jag ville ju inte åka till skolan ... jag ville inte träffa dom ... så jag skolkade, hade ont i magen, jag hade magkatarr... det är säkert symptom...

6.3 Vuxna och mobbningssignaler

En gemensam iakttagelse hos informanterna är att de vuxna kommer in sent i mobbningsprocessen. David berättar om när han tror att mobbning upptäcks:

David: När den är som värst,

Johannes: Menar du att man upptäcker mobbningen när den har pågått en tid och nått sin kulmen?

David: Jaa, man upptäcker mobbningen vid fel tidpunkt.

Maria säger:

Maria: Det är väl när den som blir mobbad säger någonting eller när folk ser att personen har skadat nån ... att tex. jag skolkade ju inte i sjuan ... det är ju mer när man ser att personen slutar att komma till skolan ...

Informanterna anser att vuxna ska ingripa, samtidigt som man kan identifiera sig själva i den tysta gruppen i klassen som inte griper in. Informanterna menar att alla ska ingripa, men läraren anses ha en särskilt viktig roll som en erfaren vuxen. David säger:

David: Alla ska ha tänket att jag ska ingripa. Vem det är spelar ingen roll .

Johannes: Spelar läraren en särskilt viktig roll, tycker du?

David: Läraren spelar en viktig roll. Det är en vuxen, erfaren.

Pernilla berättar utifrån sin erfarenhet om vem som ska ingripa vid mobbning:

Pernilla: Man tycker ju att det är den läraren som man har mest som borde se det ... framför allt sen ska det väl va kurator och så ... men jag pratade ju aldrig med min kurator på högstadiet ... skulle jag sätta mig och prata med någon som jag inte känner om jag mår dåligt ... men det ska väl va så egentligen ... men jag tycker att den lärare som man har mest borde se det först ... och ta det vidare ... eller inte ta det vidare till andra lärare först utan gå och prata med den som dets berör först... och först till den utsatta och inte först till de som mobbar för då kanske de går på den utsatta ännu mer ... då blir det väl ännu värre ...

Pernilla: ... jag nämnde det väl på utvecklingssamtalet ... typ och så ... det är ju tråkigt att jag inte umgås så mycket med dom och så ... och det hade dom ju märkt då ... för vi satt ju inte ihop i klassrummet längre ... sa dom då ... och det va liksom inget mer med det.

Katarina: Dina föräldrar visste de någonting?

Pernilla: Ja... min mamma visste ju allting ... ja hon tyckte ju ... ja hon har inte ord för vad hon tycker om dom...

Katarina: Men hon pratade inte med skolan?

Pernilla: Nej ... eller hon sa ju också på utvecklingssamtalen... alltså lärarna på

skolan hade väldigt dålig ... alltså från början ... det va ju ingen riktig som gick och prata med ... därför ville väl inte mamma att jag skulle gå till dom heller ... men senare i nian ... så fick jag ju gå till en psykolog och prata ... så den kontakten ordnade mamma istället ...

Katarina: Var det utanför skolan?

Pernilla: Mm ... det var på sommarlovet till "ettan" ...

Maria berättar om sin erfarenhet av vuxna och mobbning:

Maria: Jag berättade det för mamma och sen för läraren och så... men det hände ju inte så mycket...

Katarina: Var du med då när din mamma pratade om det eller?

Maria: Nej... det va jag inte ... hon har berättat att hon har gjort det men jag har aldrig varit med när hon gjorde det... men det blev aldrig någonting av det...

Katarina: Det va inte så att du kände att läraren kom och tog tag i det?

Maria: Nej ... hon pratade väl om det en gång ... men det hände väl aldrig nåt direkt sådär ... som jag märkte.

Katarina: Och sen på högstadiet... tog du upp det – berättade du det för någon?

Maria: Mm ... det gjorde jag ... då hade jag en väldigt bra lärare ... som tog tag i det ... hon va riktigt sådär ... hon gjorde det väldigt bra och pratade med deras föräldrar och så där... så det blev väl bättre... men jag kände mej aldrig sådär trygg.

Katarina: Vem anser du ska ingripa vid mobbning?

Maria: Lärare såklart ... Det är dom som ser eleverna och vad som händer i klassrummet ... vi hade en lärare som gjorde det ... men det finns inte så många "av henne"... tyvärr... många ... men många upptäcker inte ... själv kan man ju inte och för kompisar är det ju inte så lätt... dom ser det säkert men ... de gör inget...

Katarina: Varför tror du inte att de gör något?

Maria: De kanske har många ämnen... och klasser ... många lektioner... tycker att de inte hinner.

Lena berättar om vem som ska ingripa vid mobbning:

Lena: Först och främst läraren och kuratorn och föräldrar ...

Informanterna kan se att mobbningen söker sig till vuxenfria zoner. Calle berättar:

Johannes: Vilken typ av mobbning upptäcks inte?

Calle: Orden

Johannes: Är det för att läraren inte finns där eller är det för att lärarna och personalen inte bryr sig?

Calle: Både och, mest att de inte är där tror jag.

Johannes: Problemet blir lärar- och vuxenfria zoner?

Calle: Ja

6.4 Mobbingens geografi och mobbingssignaler

Både pojkarnas och flickornas berättelser visar att mobbing sker över allt. Platserna de talar om är raster, korridorer och klassrummet. David berättar:

David: Det är olika perspektiv, det konkreta är raster, korridorer, personen går ensam, men det kan vara om en person ska redovisa, man psykar, skrattar åt personen, det som händer i korridorer är svårt att upptäcka

Johannes: Hur ser du på korridorer, bamba, café, lektionssal, till och från skolan, finns det platser där du tror att mobbing sker mer än på andra platser?

David: Jag tror det, men jag vet inte svaret, jag kan tänka mig som cafeterian, korridoren är ofta fylld av lärare och elever men caféet är ofta för eleverna. Ofta vill man inte att lärare ska höra vad man säger, elever är ofta fegare att rycka in än en lärare.

Maria berättar om var mobbing sker:

Maria: ... jag tror att det är mycket i klassrummet... det tror jag ... och när man kanske sitter och väntar på att lektionen ska börja ... när alla sitter tillsammans ... på rasten kände inte jag ... jag var aldrig ... umgicks inte med dom ... så klassrummet och utanför.

Pernilla säger:

Pernilla: Det är väl på raster eller så ... och på raster är det väl mest eller i matsalen ... ja typ när man ska gå och äta ... det är ju typ som man ser på filmer också ... att nån ska gå och sätta sig och inte har nånstans att sitta utan får sitta ensam ... det händer ju ... det är ju inte bara film utan det händer ju i verkligheten med ... alltså sån här små saker på rasterna om de andra ska gå någonstans och man känner att man får följa med gänget ... men de frågar inte ... en sån grej.

Katarina: Vad tror du om mobbing på lektioner?

Pernilla: Ja ... det är väl lite så som jag hade det ... de ställde ihop borden men inte så att det fanns en plats till mej ... såna saker ... så en annan fick sitta längre bort.

Annas erfarenhet om var mobbningen sker är:

Anna: Eh... jag tror att mycket sker på väg till och från skolan ... på bussen eller på vägen till skolan - om man går till skolan - sen ute i korridoren eh... där folk är ... där man sitter... det är ju roligare att mobba om det är många runt omkring som ser det och kan tycka att det är bra...

6.5 Utbildningsnivå och mobbnings signaler

Informanterna kan berätta om en positiv förändring av mobbningen ju högre upp som man kommer i utbildningsnivå. Pojkarna anser att det inte förekommer mobbning alls på gymnasiet. Calle berättar:

Calle: Ingen mobbning i gymnasiet, man mognar mer ... man träffar de som tycker lika och intresserar sig för samma saker.

Flickorna däremot tror att mobbning finns men med en minskad frekvens och i form av framför allt psykisk och mer dold mobbning. Anna säger:

Anna: Ja ... det är ju stor skillnad ... när man är äldre ä det ju mer utfrysning... och att va taskig... vi ä ju bara flickor i klassen ... och det ä ju bara så att flickor ä ju taskiga vid varandra ... det blir grupperingar och så ... men det ä nog bara så...

Maria berättar om hur mobbning ser ut under olika utbildningsnivåer:

Maria: På dagis var det inget sånt men ... det började väl i tvåan... då var det mer så här att man inte fick va` med och leka ... jag kom ny i en klass och det var tre flickor i hela klassen ... då va det... dom visste ju om varandra liksom ... Då var det väl där som jag blev mobbad... sen va det liksom ... sen gick det väl över liksom ... sen började det igen när jag bytte skola och flyttade hit till Lingontorp ... då blev det mer... då var det mer pojkarna.

Katarina: Vilken årskurs gick du då?

Maria: Då var det sjuan ... då var det mer ... tycker jag riktig mobbning ... tycker jag. Då när man gick i årskurs två var det mer... tycker jag ... det är väl sånt alla barn gör ... men nu var det mer riktigt ... riktigt elakt.

Maria fortsätter att berätta om det finns mobbning på gymnasiet:

Maria: Ja ... men jag tror inte alls så mycket... för då har man valt vilken linje man vill gå ... och man har då liknande intresse ... sen har man ju olika kurser så man är ju inte alltid tillsammans ... man accepterar mer att alla är olika ...

Lena berättar om vad hon anser när det gäller mobbning under olika utbildningsnivåer:

Lena: Det är så svårt att säga för jag tänker mer om det är mobbning som sker nu under gymnasietiden så tror jag det är väldigt mycket mer utfrysning och det är nog likadant om det är på fritiden så är det mer utfrysning men i lågstadiet och mellanstadiet och högstadiet så är det nog mer ord och slag tror jag.

Katarina: Du tror att det kan va så?

Lena: Det känns som man är på en annan nivå i tankesättet och då ställer man sej inte i en korridor och kallar den man mobbar för nåt fult ord för det syns och det hörs och då får folk se hur man är ... utan då kör man hellre på de här att kasta elaka blickar och sånt det är inte lika... det är mer diskret ... och så.

7. Resultatdiskussion

Modern forskning visar att mobbning är ett mycket allvarligt problem i samhället och att skolan är en arena där det förekommer mycket mobbning. Vi har, utifrån ett elevperspektiv, synliggjort mobbningssignaler under skoltid. Vi har genom denna studie fördjupat vår kunskap i att identifiera begynnande mobbning. Studien har visat att man kan synliggöra och identifiera begynnande mobbningssignaler utifrån elevernas erfarenheter om hur mobbningen tar sig uttryck, var mobbning sker och när mobbningen upptäcks. Tidiga kännetecken på mobbning i ett klassrum är blickar, högljudda suckar och riktade skratt. Tidiga kännetecken i t.ex. korridoren eller lunchlokalen är ensamhet, utfrysning och s.k psykningar. I fråga om könsskillnader kopplar man fysisk mobbning till pojkar och psykisk mobbning till flickor. Vår kategorisering av innehållet har på ett föredelaktigt sätt fått fram nyanser, likheter och skillnader i informanternas syn på mobbning. Det har möjliggjort att identifiera mobbningssignaler och vilka av dessa som kan ses som tidiga, dvs. begynnande. Eleverna utgör den tidigaste, primära, källan och resursen för att få kännedom om mobbningen. Utan elevernas samverkan är det upp till läraren att identifiera mobbningssignaler. I vår resultatdiskussion har vi använt oss av det empiriskt-atomistiska perspektivet i form av Olweus som i sin identifiering av mobbningssignaler hos den som mobbar och den mobbade uppvisar en förhållandevis stor likhet (Olweus, 1999, Björk 1995). Vi har även använt det empiriskt-holistiska perspektivet i form av Björk som också kommer nära de erfarenheter som våra informanter berättar om (Olweus, 1999, Björk 1995). Mobbningssignaler ser olika ut, både i tid och rum. När det gäller upptäckten av mobbning tycks det vara de andra i klassen, kompisar och jämnåriga som först har/får vetskap om mobbning, så när jag som lärare blir medveten om vad som pågår är det viktigt att ha med sig att mobbningen troligtvis redan har försiggått en längre tid. Begynnande mobbningssignaler är, förutom eleverna, den viktigaste som läraren har att tillgå i sitt arbete för att identifiera mobbning i ett tidigt skede (Bilaga C).

7.1 Kategoriseringen av mobbningssignaler

Vi har kunnat se skillnader och likheter mellan könen, medan Olweus och Björk drar generella slutsatser om eleverna. I synen på hälsa har alla tre identifierat depression och känslomässigt ökad sårbarhet. Vi har dessutom kunnat visa på hälsans fysiska och psykiska sidor. Informanternas förståelse av hälsa innefattar så väl de ekologiska och behavioristiska ansatserna, som de teleologiska och salutogena ansatserna (Bilaga C; Medin m.fl. 2000). Olweus, Björk och vi har sett att informanterna talar om de vuxnas betydelse i arbetet mot mobbning (Frånberg, m.fl. 2009; Björk, 1995). I vårt arbete har vi kunnat visa att de vuxna spelar en avgörande roll och att läraren är särskilt viktig, när det gäller att avbryta en pågående mobbningssituation. Våra informanter har i likhet med Olweus och Björks empiri identifierat problemet med mobbningens geografi, dvs. var mobbning sker. Mobbning sker överallt och gärna i vuxenfria zoner. Det som är unikt för vår studie i fråga om mobbning och dess geografi är klassrums perspektivet. I fråga om utbildningsnivå så går det en stor skillnad mellan vårt och Olweus och Björks perspektiv. Vi tar med all erfarenhet av skola, från förskola till och med gymnasiet, medan de studerar vissa åldrar under grundskoletiden.

Mobbare

Mellan Olweus och oss finns det en likhet vid identifieringen av mobbningssignaler från mobbare och det är dominerande (Bilaga C, Olweus, 1999). För Olweus är domineringsbehovet starkt hos den som mobbar, våra informanter talar om att trycka ner någon, vara över andra, ”ska fram”. Mellan Björk och oss är det utslutningen som är gemensam signal, dvs. att frysa ute någon, vända sig bort och inte låta vara med (Björk, 1995). Till skillnad från Björk och Olweus har vi kunnat lyfta fram att den som mobbar mår dåligt, har en dold sida som påverkar hälsan. Vi har även kunnat lyfta fram att attityd och stil är viktiga mobbningssignaler från den som mobbar.

Mobbad

Det är kring den mobbade som den mesta forskningen är gjord och den bredaste erfarenheten finns, om man ser till mobbningssignaler. Mellan Björk, Olweus och oss finns likheterna att den som mobbas blir exkluderad, hamnar i ensamhet, blir behandlad som luft och har en låg självkänsla. Det som skiljer Björk är att hon identifierar fruktan hos den mobbade (Björk, 1995). I vårt material har vi även kunnat urskilja ilska, skolk, hög frånvaro och koppling till nya vanor så som rökning som mobbningssignaler (Bilaga C).

De andra i klassen

Den sociala kontexten är en viktig utgångspunkt när det gäller mobbning som har fått gehör de senaste 10 åren. Denna utgångspunkt är i stort sett obefintlig i Olweus forskning däremot har Björk, i likhet med oss, identifierat skrattet, grupptillhörighet, gruppnormer och antitjallningskultur som mobbningssignaler från klassen (Bilaga C, Olweus, 1999, Björk, 1995). Att klassen skrattar och på så sätt bejaktar den som mobbar är ett problem i klassrummet. Som mobbad är det svårt att förstå de rådande gruppnormerna och hur man ska komma in i gruppen. Från de som är en del av klassen talar man om en viss rädsla och outtalat tryck att inte berätta om mobbningen för läraren eller någon vuxen. En annan sida som informanterna talar om är rädslan för att själv bli mobbad, som en faktor för att inte berätta om mobbningen. Informanterna säger att de har någon gång varit en del av den mobbade klassen, men tycker att alla ska ingripa vid mobbning. Det går en skillnad mellan informanternas handling och vilja. Björk visar att den mobbade har svårt att komma in i de informella grupperna i en klass då den inbördes ordningen är flytande, men vet helt enkelt inte vad som gäller från den ena dagen till den andra (Bilaga C).

Allmänna signaler

För Olweus härrör alla mobbningssignaler från antingen den som mobbar eller den som blir mobbad (Frånberg mfl. 2009). Vi och Björk identifierar makt, frihet och psykisk ohälsa som allmänna signaler (Bilaga C, Björk, 1995). Maktperspektivet kan ta sig olika uttryck som hot, slag, blickar, m.m. Makten kopplas ihop med friheten då den som har makt skapar maktlöshet hos någon annan. Uppstår ett maktförhållande infinner sig frågan om frihet och ofrihet. När maktlöshet och frånvaron av frihet infinner sig, så skapas dolda processer. Att mobbningen påverkar psyket och ger fysisk ohälsa, förändrad sinnesstämning, är gemensamt. Vi har till skillnad från Olweus och Björk kunnat finna att graden av mognad och hat påverkar mobbningssignalernas uttryck (Bilaga C).

7.2 Begynnande mobbningssignaler

I vårt arbete har vi sökt efter att identifiera begynnande mobbningssignaler. Dessa signaler har vi identifierat utifrån vår egen empiri och tidigare forskning, dvs. Olweus och Björk. Vi kom fram till att följande signaler kan ses som begynnande: För den mobbade är det utslutning,

blickar och suckar, för den som mobbas är det förändrad kroppshållning och utstrålning, för klassen är att de följer med i skratt och suckar som riktas mot den som mobbas och allmänna signaler är makttdensurer hos den som mobbar (Bilaga C). En och samma mobbningsignal kan förekomma vid flera olika tillfällen. Mobbningssignalen kan se lika ut, oavsett om den är tidig eller sen i ett mobbningsförlopp. Bekräftelsen på att en signal är begynnande kan man inte få förrän man har ingripit i den pågående mobbningen.

8. Metoddiskussion

Att testa utrustning och frågor innan första intervjun var positivt, bl.a. för att erhålla en väl fungerande intervjuguide. Det som skulle kunna preciseras ytterligare är mobbningssignalernas relation till olika tidsaspekter. Att finna en ostörd miljö bidrog till att skapa en närhet och förtroende. Tidsbegränsningen på 60 minuter per intervju var en lyckad avgränsning, både utifrån intervjuarens perspektiv och ur informanthänsyn. Det som var mindre bra var tillgängligheten på informanter då flera tackade nej. Vi hade även vissa svårigheter att finna lärare som kunde vara till hjälp för oss att få kontakt med elever. En begränsade och försvårande faktor var tiden. Senare delen av en hösttermin är lätt problematisk för alla berörda parter. Vi kunde ha använt oss av ett tydligare urval, dvs. vara mer specifik och selektiv vid förfrågningar av informanterna om till exempel stad, landsbygd etnicitet, religion och inte bara utifrån kön och utbildningsnivå. Intervjuerna kan diskuteras om de skall utföras av två intervjuare. Då kan den ene tänka på kroppsspråk och det som sker i rummet, medan den andre kan fokusera på intervjufrågorna. Om man intervjuar informanterna enskilt och har med både flickor och pojkar kan man minska risken för att bli omedvetet selektiv p.g.a. kön. Ytterligare kan det vara berikande att ta med både elever och vuxna i intervjuerna. Då informanterna visade på en tydlig skillnad mellan barn och vuxna skulle man få en bra balans i synen på mobbning och dess signaler. Hanteringen av frågan om kön skulle kunna ske på ett annat sätt, då informanternas berättelser innehöll kopplingar till kön som inte gick att förutse. Att låta skillnader och likheter i fråga om kön få finnas med i resultatredovisningen och i respektive kategori har varit berikande för vårt arbete, men skulle kunna hållas samman på ett tydligare sätt i ett annat arbete.

9. Slutsatser

Läraren

Då läraren är den vuxna som träffar och förhoppningsvis känner eleverna väl, så är det också den personen som har största möjligheten att upptäcka förändringar i det sociala spelet mellan eleverna. När läraren försöker bryta och stoppa mobbningen på ett tidigt stadium krävs elever som är beredda att berätta, gå över gränsen och samarbeta. För att detta ska ske förutsätts att läraren har etablerat en kontakt som medmänniska och inte endast som en "kunskapsarbetare". Läraren behöver vara lyhörd för vad som händer i klassrum och korridor, ifrågasätta vad en ökad frånvaro, ohälsa och sänkta studieresultat hos en elev kan stå för. Läraren bör samarbeta med sina kollegor, sluta med eventuellt revirtänkande, så att man tillsammans kan vara öppen och diskutera vad som försiggår bland eleverna. Mobbning angår oss alla så det går inte att säga "att detta rör inte mig". Mobbnings signaler är det enda läraren har att tillgå i sitt arbete för att identifiera mobbning. Läraren behöver dessutom vara

observant på frågor om könsskillnader, hälsotecken, att minimera vuxenfria zoner, vara känslig inför klassrummet, korridoren, lunchlokalen och omklädningsrummet. Det finns ett samband mellan fakta, orsak, symptom och lösning i fråga om mobbningssignaler. Eleven säger hemma ”jag har ont i magen”, föräldrar tror att barnet är sjukt med ont i magen. Läraren uppfattar frånvaro. Eleven säger till kompisarna ”känner inte för det”, de uppfattar ovilja. Orsaken kan vara att eleven upplever sig mobbad. I denna situation måste läraren både söka bevis, diagnostisera och ingripa. Det går att upptäcka mobbningssignaler, motarbeta det och sedan stoppa det.

Eleven

Den enskilde eleven behöver stärkas i sitt enskilda mod i att våga bryta negativa normer som ”tjallare”, konformitet, m.m. Normbrytning och civilkurage är två sätt att stärka modet och identiteten. Viktigt är att jobba med ”social kompetens” och att som vuxen/lärare direkt markera när någon uppträder oschysst så att det blir en omedelbar respons och eleven förstår att det inte är acceptabelt. Mognad sker i olika grad och olika fort hos den enskilde eleven. En självklarhet kan tyckas vara att eleverna får kunskap om rättigheter och skyldigheter när det gäller kränkningar och mobbning för att våga berätta. Vill läraren försöka bryta och stoppa mobbningen på ett tidigt stadium krävs elever som är beredda att berätta och att samarbeta. Eleverna var mycket mer medvetna om och på olika sätt erfarna i frågor om mobbning än vad vi förväntade oss. Mobbningen går att upptäcka och upptäcks av kompisar och elever i närheten av mobbare och mobbad. Problemet är den tid som går fram till dess att vuxna får reda på att det pågår mobbning. Att tänka på är om vi flyttar på den som blir mobbad, då sänder vi en signal om att mobba är okej, dvs. att om man tycker att någon inte passar in så kan man mobba denne och då slutar det med att man flyttar på den mobbade. Både mobbare och mobbad ”vill bli sedd” och få hjälp, då de innerst inne av någon anledning mår dåligt. Mobbning förekommer på alla utbildningsnivåer men det kan ta sig olika uttryck och på gymnasiet sker en minskning jämfört med grundskolan.

10. Fortsatt forskning

Utifrån vårt examensarbete har vi upptäckt att en fortsatt forskning kring mobbning och signaler bör ha ett helhetsperspektiv, dvs. beakta både individen och kontexten. Att ta med kön som en tydligare del av metoden kan vara fördelaktigt. Intressant vore också att göra ytterligare en kvalitativ studie på vuxna i skolan, då det går en sådan skillnad mellan elever och vuxna i kännedom om mobbning och begynnande signaler. Man skulle också kunna göra en kvantitativ studie för att se generaliserbarheten i fråga om mobbningssignaler, gärna en internationell studie. Ytterligare forskningsområde i framtiden kan vara att lyfta perspektivet på den som mobbar, då mycket av fokus idag finns på den som blir mobbad. Slutligen skulle man kunna vidga problematiken med att den som mobbar och den som blir mobbad går i olika klasser. Det ger en ökad komplexitet mellan elever, lärare, klasser och den inbördes relationen.

Referenser

- Allender, Dan (1993). *Kränt som barn, sårad för livet?! Om sexuella övergrepp*. KM-Förlag
Aneby Originaltitel: The Wounded Heart
- Arbetsmiljöverket (2009) *Arbetsmiljölagen 1977:1160* (www document)
URL www.av.se/lagochratt/aml/
- Arbetsmiljöverket (2009). *AFS:17* (www document)
URL www.av.se/teman/skolan/mobbning/
- Barnkonventionen (2008). *Art. 19 Skydd mot övergrepp* (www document).
URL <http://www.barnombudsmannen.se/Adfinity.aspx?pageid=6891>
- Beskow, Jan (1981). *Underlag till vårdprogram för problemet självmord*. Stockholm, Socialstyrelsens vårdprogramnämnd, egen utgivning
- Björk, Gunilla (1995). *Mobbning ett spel av makt*. Göteborg, Institutionen för socialt arbete Skriftserien Göteborgs universitet
- Bris-rapporten (2009). *Tabellbilaga* (www document).
URL http://www.bris.se/upload/Articles/diagram2009_low.pdf
- Eriksson, Björn m.fl. (2002). *Skola – en arena för mobbning*. Stockholm, Liber
- FN (2009) *Barnkonvention* (www document).
URL www.barnombudsmannen.se/Adfinity.aspx?pageid=55
- Fors, Zelma (1993). *Obalans i makt: Fallstudier av barnmobbning*. Göteborg Universitet, Psykologiska Institutionen.
- Freeman JG, Samdal O, Klinger DA, Dur W, Griebler R, Currie D, Rasmussen M. (2009). The relationship of schools to emotional health and bullying. *International Journal Public Health* v54, n2, p.251-259
- Frånberg, Gun-Marie (2003). *Mobbning i nordiska skolor*. (www document)
URL www.skolverket.se
- Frånberg, Gun-Marie., Gill, Peter., Nordgren, Kenneth & Wrethander, Marie (2009). *På tal om mobbning – och det som görs*. (www document).
URL www.skolverket.se
- Gunarsson, Ronny (2007). *Kunskapsansats – kvalitativt eller kvantitativt perspektiv?* (www document).
URL www.infovoice.se
- Göthe, Karl-Johan (2006) Hälsa, sjukdom och välbefinnande. *Läkartidningen* v 103, n5, s21
- Heinemann, Paul Peter (1972). *Mobbning: gruppvåld bland barn och vuxna*. Stockholm, NoK Förlag

- Hjelte, Sofia (2009, 5 mars). Föräldrar söker förlikning efter sonens självmord. *Göteborgs Posten*, s.18
- Johansson, Bo & Svedner, Per Olov (2001). *Examensarbetet i lärarutbildningen*. Uppsala, Författarna och Kunskapsföretaget
- Kaltiala-Heino, Riittakerttu, . Rimpela, Matti, . Rantanen, Paivi (2000). Bullying at school- an indicator of adolescents at risk for mental disorders. *Journal of adolescence* v23, n6, p.661 - 74
- Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund, Studentlitteratur
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund, Studentlitteratur
- Larsson, Anna (2008). Mobbningsbegreppets uppkomst och förhistoria: En begreppskritisk analys. *Pedagogisk forskning I Sverige*. V13, n1, s19-36
- Lundgren, Ulf. , Pramling-Samuelsson, Ingrid. , Säljö, Roger. , Börllin, Anita. , Brytting, Tomas. , Hülpers, Olof (2009). *Lärares handbok*, åttonde upplagan. Göteborg, Studentlitteratur och författarna.
- Medin, Jennie & Alexanderson (2000). Kristina *Begreppen hälsa och hälsofrämjande*. Lund, Studentlitteratur
- Munthe, Elaine & Roland, Erling (1989). *Bullying: an international perspective*. London, Prof. Dev. Foundation
- Odelberg, Wilhelm (1974). *Konrad Lorenz The Nobel Prize in Physiology or Medicine 1973* (www document).
URL http://nobelprize.org/nobel_prizes/medicine/laureates/1973/lorenz-autobio.html
- Olweus, Dan (2007). *Olweusprogrammet: Mot mobbning och kränkande behandling*. (www document)
URL www.olweus.se/inorut.pdf
- Olweus Dan, (1991 2:a uppl.). *Mobbning i skolan*. Stockholm, Liber
- Olweus, Dan (1999). *Mobbning bland barn och ungdomar*, Stockholm, Rädda Barnen Cop.
- Olweus Dan (1973). *Bullies and Whipping Boys*.
- Osbeck, Christina (2006:10). *Kränkningens livsförståelse*. Karlstad Universitet
- Persson, Anna-Karin (2009, 4-17 september). Hur kunde skolan tillåta min arbetsbörda? *Lärarnas tidning*, årg 20, nr 13, s. 26

Pipping, Lisbeth (2009, 20 juli). *Inför nollvision för självmord bland barn och unga* (www document).

URL <http://www.newsmill.se/artikel/2009/07/20/infor-nollvision-sjalvmord-bland-barn-och-unga>

Rivers, Ian. , Poteat, V. Paul. , Noret, Nathalie. , Ashurst, Nigel (2009, 16, december) Observing Bullying at School: The Mental Health Implications of Witness Status. *School Psychology Quarterly*. Vol 24(4) s.211-223

SAOB (2008). *Svenska akademins ordbok* (www document).

URL <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>

JämO, DO, HomO, Skolverket genom BEO (2008). *Förebygga diskriminering och främja likabehandling i skolan*

URL <http://www.skolverket.se/content/1/c6/01/09/90/handledninglikabehandling.pdf>

Skolverket (2009). *Lpo 94*. (www document).

URL <http://www.skolverket.se/sb/d/468#paragraphAnchor1>

Skolverket (2002). *Rapportering av regeringsuppdrag Relationer i skolan - en utvecklande eller destruktiv kraft*. Dnr 01-2001:2136 (www document).

URL <http://www.skolverket.se/content/1/c4/11/24/kak.pdf>

Skolverket (2009). *Skollagen kap. 14a* (www document).

<http://www.skolverket.se/sb/d/777>

Starrin, Bengt (1994). *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund, Studentlitteratur

Stukat, Staffan (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund, Studentlitteratur

Svensson, Pia (2009, 16 november). Mobbade elever kan få skadestånd. *Göteborgs Posten*, S. 4

Sveriges riksdag (2006). *SFS2006:67*

URL <http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=2006%3a67>

Sveriges riksdag (2006). *SFS 2006:1083K*

URL <http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=2006%3a1083>

Svensk Facklitteratur, (2006). *Beredskap mot mobbning. Stärkt skydd för barn och elever. Bättre redskap för skolledare och lärare*. Väsby

Trost, Jan (1993). *Kvalitativa intervjuer*. Lund, Studentlitteratur

Thornberg, Robert (2006) *Det sociala livet i skola*. Stockholm Liber

Vetenskapsrådet (2009, 12 December) *Codex: Regler och riktlinjer för forskning*

URL <http://www.codex.vr.se/forskninghumsam.shtml>

Bilaga A: Samtyckeskravet

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Institutionen för pedagogik och didaktik

Intervjuundersökning

Vi är två studenter som läser till lärare vid Göteborgs universitet och gör vårt examensarbete om mobbning. Syftet med examensarbetet är att ge oss en fördjupad kunskap om mobbning inför vårt kommande läraryrke.

Vi kommer att göra intervjuer med gymnasieelever i årskurs 2 och 3. Intervjuerna kommer att spelas in, men när intervjun är renskriven kommer den att raderas. Intervjun beräknas ta max 1 timma/person. Deltagandet är frivilligt och du har som forskningsperson rätt att avbryta din medverkan i undersökningen när du vill.

Intervjumaterialet kommer att behandlas konfidentiellt och kommer endast att användas till examensarbetet.

Namnsteckning: _____

Datum: _____

Med vänliga hälsningar

Johannes Harlin
Katarina Spjuth

tel.nr: 0763-376922
tel.nr: 0701-566145

Bilaga B: Intervjuguiden

1. Kan du berätta vad du tänker på/associerar till när du hör ordet mobbning?
2. Kan du berätta vad du menar med mobbning/vad mobbning innebär/innefattar för dig? (generella ”kriterier”, jmf kränkningar – skillnad? Mobbad/mobbare? Vad är det att ”gå över gränsen” mellan taskig och mobbning? I huvudsak skillnaden mellan kränkande behandling och mobbning)
3. Kan du berätta vilken personlig erfarenhet du har av mobbning? (tv, tidning, undervisning, blivit utsatt för mobbning, varit mobbare, tillhört ”mobben”, sett men inte ingripit, webben, mobilen, vuxna, kompisar, m.fl.)
4. Kan du berätta om var du anser/tänker att mobbning sker? (just-nu-perspektiv, det specifika, raster, korridor, bamba, café, skolgård, lektionssal, till/från skolan, mobil, nätet mm).
5. Hur, på vilket/vilka sätt anser du att mobbning tar sig uttryck? (beteende, signaler, fysiskt, psykiskt, pojkar, flickor, makt, uteslutning/ineslutning mm.)
6. Anser du att det är någon skillnad/likhet i mobbning hur den ser ut under skoltid jämfört med på fritiden?
7. Kan du berätta om när du anser att mobbning upptäcks/inte upptäcks (beroende på olika typer av mobbning? skillnad mobbad/mobbare?) Vem är det som först upptäcker mobbning? (kompisar, lärare, fritidsledare, skolpersonal, föräldrar, m.fl.)
8. Vilken typ av mobbning anser du är svårast att upptäcka? (blickar, sms, exkludering, psykisk, fysisk)
9. Utifrån den erfarenhet som du har av mobbning – anser du att det går att märka någon beteende förändring hos den mobbade/mobbaren? (fysisk, psykisk, etiskt – värderingar/åsikter, ”meningen med livet”)
10. Vem anser du ska ingripa vid mobbning? (lärare, övrig skolpersonal, rektor, kompisar, föräldrar m.fl.).
11. På vilket sätt anser du att man ska ingripa vid mobbning? Spelar läraren en särskilt viktigt roll, tycker du? Om ja/nej, varför?
12. Berätta hur du anser att mobbning har sett ut under din skoltid – är det någon skillnad/likheter hur det såg ut i grundskolan och hur det ser ut i gymnasieskolan? (”stämpling” – fortsätter en mobbad person att bli mobbad/att mobba även i gymnasiet eller sker en rollförändring hos mobbaren/mobbade, skillnad i hur mobbning tar sig uttryck)
13. Vilka mobbningssignaler ska jag som lärare vara uppmärksam på i klassrummet?
14. Varför tror du, att det sker/finns mobbning?

Bilaga C: Mobbnings signaler schematiskt

MOBBNINGS SIGNALER	DAN OLWEUS	SOCIALT PERSPEKTIV GUNILLA BJÖRK	ENLIGT INTERVJUER A) pojkar	ENLIGT INTERVJUER B) FLICKOR	ENLIGT INTERVJUER C) pojkar & FLICKOR
MOBBARE	Aggressiva Positiva till våld Impulsiva Starka domineringsbehov Stark självbild	Ord Skratt Uteslutning	Mår dåligt psykiskt Upprepat beteende Dålig självkänsla Sitter och svär Säger tykna saker Kommenterar mycket, stöddig, kaxig, Tar plats, ska fram och vara över alla andra, Smälter stilmässigt in, Fryser ute andra Trycka ner någon annan, Suckar Hånskratt	Domineringsbehov Ge igen – hämnd Domineringsbehov . coola – ”ledaren”	Dominerings/ Trycka ner Cool/stil Mår dåligt psykiskt
MOBBAD	Primära Signaler: Retas på ett otrevligt sätt Kallas för olika saker Förlöjligad Degradrad Hotad Ges order Domineras Andra gör sig roliga på någon Retad Slagen Involverad i bråk Personliga tillhörigheter fråntagna Sår, skador, Sekundära Signaler: Ensam Exkluderad Inga nära vänner Vald sist Stannar nära läraren Svårt att tala i klass Osäkert intryck Ger intryck av sorg, stress, depression, Minskad lust till skolarbete Oroliga Osäkra Försiktiga Känsliga Tysta Grater ofta Drar sig undan Ensam Övergivna Ingen nära kompis Sällan aggressiva Retas inte Signaler från hemmet: Trasiga kläder Sår Konstiga förklaringar Sover oroligt Minskad intresse i allmänhet Sinnesstämningen förändrad	Ensam Övergivna Raseriutbrott, våldsamhet Notoriskt glömd Skapar irritation i klassrummet Lever med fruktan Förutbestämd hållning En outsider Värdelöshetskänsla Upplever sin situation som skamlig Möts av oförståelse Inte sedd Möts av ”lite vid sidan av attityd”	Mår dåligt psykiskt Blir utfrysst Dålig självkänsla Avviker Byter stil Ilska Ensam Lättmottaglig ”det tar”, Sitter ”ihopsunken” Hög frånvaro, skolk, slagen Självmodsförsök	tyst – dra sig undan Inbunden Osäker Svårt att tala inför klassen Skolk Vågade inte räcka upp handen Vågade inte klä mig som jag ville Mindre glad och öppen Minskad intresse för mitt utseende Tränade mindre Rökning, m.m självmodsförsök Retad Retad –kastade suddgummi, dragen i håret Kallas för olika saker Degradrad – nedtryckt ”luft” Mindre värd Drog mig undan Slagen blåmärken	utfrysst/utesluten ensam/tyst skolk/frånvaro stil/kläder/minskad intresse dålig självkänsla känslomässigt ökad sårbarhet självmodsförsök förändrat kroppsspråk Slagen Verbalt trakasserad

MOBBNINGS SIGNALER	INDIVID PERSPEKTIV DAN OLWEUS	SOCIALT PERSPEKTIV GUNILLA BJÖRK	KILLAR	FLICKOR	KILLAR&FLICKOR
KLASSEN		Den mobbde räknas inte Konformitetryck Gränskontroll Skrattet Normalitetskrav Bekräftelse Flytande ordning Grupptillhörighet Antitjallningskultur	Hänger med, Attityd "bryr sig inte" Rädsla att själv bli utsatt, Avvaktan/avhållsamhet Suckar Skratt Små kommentarer Blickar Antitjallningskultur	Rädsla för att bli utsatt Blickar Viskningar bakom ryggen Suckar Hälsar på varandra/Hälsar inte Att inte berätta Bekräftelse	Rädsla blickar viskningar/kommentarer/suckar
ALLMÄNT		Utfrysning Förändrat tänkande/sinne Det synliga och det dolda beteendet Makt Maktlöshet Frihet Ofrihet Anpassningskrav	Makt Självkänsla Hälsa och allmäntillstånd Sinnesstämning Hat Hur man står, Hur man sitter, Frånvaro/solk Delvis en fråga om mognad/omognad Bamba och utfrysning	"Ingen ledig" plats i bamba ohälsa utfrysning blickar delvis en fråga om åldersmässig mognad kommentarer spydiga kommentarer viskningar bakom ryggen	mognad i och med ökande ålder
BEGYNNANDE MOBBNINGS- SIGNALER					
MOBBARE			Ger blickar Suckar Skrattar på ett elakt sätt åt den mobbade Fryser ute Attityd (ta plats, verbala, märks lit mer, tuffare, bättre än andra)	Fryser ute Blickar Suckar	Uteslutning Blickar Suckar
MOBBAD			Kroppshållning Utstrålning Plötslig frånvaro Avviker Uppvisar känslighet	Kroppshållning Utstrålning Blir tystlåten	Kroppshållning Utstrålning
KLASSEN			Följer med i skratt och suckarna	Gruppnormer (hälsar, hälsar inte)	
ALLMÄNT			Makttendenser		

- Olweus *Mobbning bland barn och ungdomar*
- Gunilla Björk, *Mobbning-ett spel om makt*